

**MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
FACULTATEA DE FILOLOGIE
CATEDRA DE LIMBA ROMÂNĂ**

Gheorghe POPA

**EPISTEMOLOGIA
ȘI METODOLOGIA LINGVISTICII**

Bălți, 2013

**MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
FACULTATEA DE FILOLOGIE
CATEDRA DE LIMBA ROMÂNĂ**

Gheorghe POPA

**EPISTEMOLOGIA
ȘI METODOLOGIA LINGVISTICII**

(2 credite)

Modulul „Managementul instituțiilor educaționale” (10 credite)

Ciclul II (studii superioare de masterat)

CZU 811.135.1'2/'44

P 79

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții a RM.

Popa, Gheorghe.

Epistemologia și metodologia lingvisticii (2 credite). Modulul „Managementul instituțiilor educaționale” (10 credite). Ciclul II (studii superioare de masterat) / Gh. Popa; Univ. de Stat „Alec Russo”, Catedra de limba română. – Bălți, 2013.

– 48 p. – Bibliogr.: p. 43-47

50 ex.

ISBN 978-9975-50-100-2

811.135.1'2/'44

Recenzenți: **Ala Sainenco**, conf. univ., dr.

Lilia Trinca, conf. univ., dr.

Corector: **Svetlana Stanțieru**, lect. sup. univ.

Redactarea computerizată: **Liliana Evdochimov**

Tiparul: Tipografia Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

© Gheorghe Popa, Bălți, Presa universitară bălțeană, 2013

ISBN 978-9975-50-100-2

1. Repartizarea orelor și a formelor de evaluare

Semestrul IV

Prelegeri – 10 ore

Seminare – 6 ore

Lucrul individual – 44 de ore

2. Nivelul de pregătire a masteranzilor

În linii mari, masteranzii sînt familiarizați cu noțiunile de limbaj, limbă, vorbire, sistem, structură, funcție, evoluție, metodă, principiu etc. De asemenea, masteranzii stăpînesc, fie și sumar, unele modalități de examinare a faptelor de limbă sau a chestiunilor de teorie a limbii. În felul acesta, multe dintre aspectele propuse pentru abordare în cadrul disciplinei *Epistemologia și metodologia lingvisticii* au menirea, pe de o parte, să „reîmprospăteze” informațiile asimilate anterior, iar, pe de altă parte, să fructifice ceea ce e cunoscut și unanim acceptat și, totodată, să-i pregătească spiritual pe viitorii pedagogi și cercetători să consfințească atît noile achiziții din domeniul științelor limbajului, cît și eventualele perspective de abordare a fenomenelor lingvare și/sau lingvistice.

3. Locul și rolul disciplinei în formarea specialistului

Disciplina *Epistemologia și metodologia lingvisticii* este, într-un anumit fel, o disciplină-pilot, întrucît nivelul de examinare și de elucidare a diverselor aspecte legate de pluriaspectualitatea limbajului uman e în funcție directă de nivelul de cunoaștere și de aplicare a principalelor concepte epistemologice și metodologice. În plus, nu de puține ori, prevalarea unei sau altei viziuni, metode etc. poate determina caracterul și direcția generală de evoluție a științei despre limbajul uman. Insistăm, în special, asupra acestui detaliu, deoarece numai astfel vom putea spulbera ideea că viitorul profesor de limba maternă trebuie să cunoască temeinic doar materia liceală și procedeele respective de analiză a faptelor de limbă, iar noile achiziții determinate de mersul ascendent al științelor despre limbaj dificultează predarea accesibilă și însușirea lesnicioasă a informațiilor despre limbaj ca sistem semiotic specific de comunicare.

4. Obiectivele disciplinei

- a. reliefaarea specificului și a ipostazelor limbajului, precum și a relațiilor lui cu alte fenomene;
- b. conștientizarea multiaspectualității limbajului uman și a necesității de aplicare a diverselor metode și/sau principii de studiere a lui;
- c. evaluarea critică a reflecțiilor privind modalitățile de descriere și de examinare a limbajului;
- d. elucidarea unor concepte metodologice și epistemologice de bază;
- e. dezvăluirea esenței și aplicarea corectă a unor metode și principii de studiere a limbajului.

5. Tematica și repartizarea orientativă a orelor

A. Prelegeri

Tema nr. 1

PRELIMINARIIL. PRECIZĂRI TERMINOLOGICE (3 ORE)

1. „A cunoaște înseamnă a distinge”

2. Denumirea – o chestiune doar „terminologică”?

Bibliografie

- Coșeriu 1996: 55;
Coșeriu 2009: 422;
Irimia 2011: 29-41;
Moeschler *et alii*, 27-31;
Munteanu 2005: 11-19;
Stati 1971: 22-41;
Tratat, 150-153; 202-208;
Общее языкознание 1972: 14-24.

1. „A cunoaște înseamnă a distinge”

1.1. Cunoscuta și, la prima vedere, nepretențioasa constatare a filozofului, istoricului, criticului literar și lingvistului italian Benedetto Croce, devenită ulterior, pe drept cuvânt, silogism, „Cronoscere e distinguere” e descifrată, într-un anume fel, peste mai bine de șapte decenii de E. Coșeriu: „A dobândi cunoaștere științifică înseamnă, înainte de toate, a face distincții” [Coșeriu 2009: 301]. Ne permitem să-l cităm în continuare *in extenso* pe compatriotul nostru, întrucât această referință ne va ajuta să conștientizăm pe deplin rolul deosebit al oricăror distincții în procesul de cercetare a faptelor lingvare și/ sau a fenomenelor lingvistice. „Așadar, ne mărturisește E. Coșeriu, dacă aș fi întrebat care cred că este cea mai importantă contribuție a mea la înțelegerea limbajului și, prin urmare, la fundamentarea lingvisticii (or contribuția – și încă una extrem de „importantă – a lui E. Coșeriu la înțelegerea limbajului și la fundamentarea lingvisticii este cunoscută) sau, cu alte cuvinte, care este reperul meu permanent, principiul fundamental, de cele mai multe ori implicit, care stă la baza diferitelor probleme lingvistice cu caracter general sau particular de care m-am ocupat, aș răspunde că este distincția relativ simplă făcută în mod intuitiv de vorbitorii oricărei limbi <...>. Această distincție, care a apărut ca urmare a dihotomiei *limbă / vorbire* în contextul discuției postsaussuriene asupra acestor noțiuni, are în vedere, în realitate, nivelurile limbii, dar se aplică mai întâi la ceea ce, în ultimele decenii, a fost numit «competență lingvistică» și la ceea ce eu numeam atunci și continuu să

numesc «*cunoaștere lingvistică*» (saber lingüístico)” [ibidem]. În plus, prof. E. Coșeriu atenționa că *a distinge* nu înseamnă „a separa”: or obiectele *se separă*, iar noțiunile *se disting*. Astfel, *ziua și noaptea, bobocul și floarea, tinerețea și bătrânețea, cireașa verde și cireașa roșie* pot fi distinse, dar nu pot fi separate, deoarece formează un continuum. Limba însă, în raport cu lumea obiectelor și fenomenelor care este „lipsită de hiaturi”, are, prin natura unităților sale, „un caracter discret, căci fiecare cuvânt, morfem sau propoziție au o independență relativă, au capacitatea de a se izola unul de celălalt. În tendința lui de a identifica diverse obiecte ale onticului, omul recurge la unități discrete (cuvinte) trasînd limite și linii de demarcație acolo unde ele nu există sau sînt estompate” [Șerban *et alii*, 153].

1.2. Reiterarea ideii referitor la ponderea oricăror distincții – fie acestea chiar și „neseemnificative”, „minore” (deși, în viziunea noastră, distincția ca atare nu e compatibilă cu nici un determinativ, deoarece, în fiecare caz concret, orice distincție își are rostul ei substanțial în procesul investigațional – ne-a fost sugerată de situațiile, la drept vorbind, paradoxale: pe de o parte, subtextul categoric al unor afirmații, pretenția unor lingviști de a fi infailibili, contestarea dreptului la existență a diverselor interpretări ale unuia și aceluiași fenomen de limbă, acceptarea fără discernămint a tratamentelor „străine” sau ale celor emise de un nume cu rezonanță, fidelitatea față de informația înșușită din conspect sau din manual, depistarea „academismului”, „semanticismului”, „pragmatismului”, „empirismului” unor studii etc., iar, pe de altă parte, constatările – uneori, ușor hiperbolizate, echivoce sau metaforizate – de tipul: „Există atîtea lingvistici, cîtî lingviști” (A. Meillet), „Există o pluralitate de lingvistici în lingvistică” (E. Benveniste), „Lingvistica nu-și mai este suficientă sieși” (Al. Niculescu), „Prezentul lingvisticii se află permanent într-un repaos iluzoriu” ș.a. Situațiile descrise se explică, din punctul nostru de vedere, fie prin confundarea unor realități glotice diferite, fie prin nediferențierea planului ontologic de cel gnoseologic, fie prin eclecticismul interpretării unor noțiuni lingvistice de bază, fie prin examinarea separată a părții de întreg, fie prin fetișizarea unor caracteristici (chiar și pertinente) ale faptelor sau prin neglijarea altora (chiar și mai puțin pertinente), fie prin ignorarea caracterului evolutiv atît al fenomenului ca atare, cît și al cunoștințelor despre acest fenomen, fie prin orientarea analizei în direcția aspectelor exterioare și/sau neesențiale, dar nu spre cele ce țin de esența problemei, fie prin interpretarea eronată sau superficială a unor reflecții etc. Și-a adus „contribuția” la conturarea situațiilor de mai sus și evitarea chestiunilor spinoase (făcîndu-se trimitere la incompetența auditoriului),

controversate (făcîndu-se trimitere la obscuritatea problemei ca atare) sau teoretice (făcîndu-se trimitere la inutilitatea unor asemenea informații) etc.

1.3. Indiscutabil că situațiile invocate ar fi fost mult mai puține la număr dacă cercetătorii, în intenția lor de a elucida nepărtinitor faptele glotice sau fenomenele lingvistice, ar fi avut ca puncte de reper anumite diferențieri efectuate în virtutea unor perspective reale sau virtuale.

1.3.1. Luarea în calcul a diverselor perspective (indiferent de originea lor: patrimoniul științific național sau străin, nume de rezonanță sau mai puțin cunoscute în lumea științifică, orientare lingvistică „la modă” sau cu vechi tradiții etc.) l-ar tempera pe orice lingvist să afirme că aceea sau altă părere e *unica* soluție / interpretare posibilă sau l-ar determina să nu-și subordoneze punctul personal de vedere anumitor prescripții (fie ele chiar și academice). În plus: o atare viziune l-ar încuraja pe cercetător nu numai să nu renunțe la continuarea investigațiilor fenomenelor ce îl preocupă, dar, în același timp, l-ar impulsiunea să conștientizeze posibilitatea existenței unor noi abordări, mărturisind satisfăcut, în cele din urmă, parafrazăndu-l pe Al. Einstein, că „de cînd s-au apucat și alții de domeniul meu de investigație, nici eu personal nu-l mai înțeleg”¹.

1.3.2. N-ar trebui să se creeze impresia însă că pledăm exclusiv pe scoaterea în evidență cu orice preț a asimetriilor, imperfecțiunilor, excepțiilor, subtilităților, duplicităților, echivocurilor, sinuozităților sau că perseverăm pe ideea contestărilor, polemicilor, reconsiderărilor: venim, mai degrabă, cu îndemnul de a zăbovi pe îndelete asupra rațiunilor ce l-au determinat pe lingvist să lanseze sau să renunțe la cutare modalitate de interpretare, să propună o soluție sau să pună la îndoială o afirmație. Cu alte cuvinte, dacă grila noastră de înțelegere și de interpretare a unui fenomen diferă de a altora, soluția nu constă în blamare, ci în adoptarea, după cum ne povățuiește E. Coșeriu, a unei atitudini cumpătate: „trebuie să vezi totdeauna partea pozitivă, să încerci să vezi dinlăuntru care sînt motivele unor afirmații, care, eventual, nu ne plac sau care se află chiar în contradicție cu realitatea limbajului, să vezi că fiecare a încercat să vadă limbajul într-o anumită perspectivă și să vezi care a fost perspectiva lui” [Coșeriu 1994: 117].

1.3.3. În aceeași ordine de idei: încumetîndu-ne să ne pronunțăm pe marginea unui fenomen de limbă, sîntem puși în situație nu, pur și simplu, de a consemna diversitatea opiniilor în problema respectivă (firește, dacă există o atare diversitate), dar și de a încerca să dezvăluim continuitatea / incluziu-

---

¹Marele fizician german, intenționînd să reliefeze complexitatea teoriei elaborate de el, ajunge la concluzia că „de cînd matematicienii s-au apucat de teoria relativității, nici eu personal n-o mai înțeleg” [Зоммерфельд, 182].

nea / complementaritatea acestor opinii: doar orice interpretare, inclusiv cea „strict personală”, este – cât n-am încerca să evităm sau să tergiversăm recunoașterea acestui lucru – o consecință firească a investigațiilor în domeniul respectiv (chiar și a investigațiilor mai puțin notabile: or, în anumite situații, anume aceste investigații se dovedesc a fi destul de „profitabile”). „Baza teoretică a gramaticii de referință, conchide univoc D. Irimia, trebuie să fie o rezultantă a dialogului dintre diferitele direcții din știința limbii, pe care să le armonizeze și să le supună principiului coerenței” [Irimia 1995: 50]. Găsim, așadar, rezonabil a persevera asupra acestor două principii (al armonizării și al coerenței), întrucât anume neglijarea lor de către autori se soldează, așa sau altfel, cu o deviere de la ceva deja încetățenit, iar orice abatere, și nu numai de cît evidentă, este sesizată, cu unele excepții, fie ca o sfidare, fie ca un aplomb, fie ca o etalare, fie ca o provocare etc. (firește, și o atare sesizare își are efectele ei). Apropo, prin aceasta se și explică, din punctul nostru de vedere, primirea, eufemistic vorbind, reticentă de către specialiști a recentei *Gramatici academice*: ea nu este o nouă ediție academică (cum se preferă a se vorbi), ci este, pur și simplu, o autentică gramatică academică, al cărei „reper firesc” îl găsim, preponderent, nu atât în *Gramatica limbii române* publicate în 1963 (după cum se menționează în *Prefață*), cât, mai ales, în achizițiile de ultimă oră în domeniul teoriei gramaticale.

1.4. Observațiile de mai sus ne conduc univoc la ideea că trebuie să dispunem permanent de disponibilitate intelectuală (filologică) privind admiterea multiplelor perspective de interpretare a faptelor de limbă, întrucât numai în așa mod vom putea renunța fără remușcări la tentația afirmațiilor categorice personale și/sau colective (gen: „Vom considera subiective numai acele propoziții care servesc drept subiect gramatical pe lângă un verb reflexiv impersonal sau locuțiune verbală impersonală din propoziția regentă”²; „În liniște, în tăcere nu pot fi niciodată locuțiuni”³) sau vom putea admite fără rezerve virtuale interpretări (gen: „Deși studiile actuale de gramatică evidențiază patru tipuri de predicate, totuși numărul lor poate crește” sau „Inventarul literelor din româna actuală e reprezentat de 31 de semne grafice, dar se poate îmbogăți și cu altele noi”). Vorba e că această poziție fluctuantă privind justetea perisabilă sau permanentă a afirmațiilor / interpretărilor e motivată de însuși comportamentul imprevizibil al fenomenelor lingviale

---

²Deși, după cum se știe, subordonata subiectivă poate avea ca determinat în propoziția regentă și un verb personal: *Cine sapă groapa altuia cade singur într-însa*.

³Or în contexte de tipul *El preferă să lucreze în liniște / în tăcere* îmbinările evidențiate se comportă ca locuțiuni adverbiale (chiar în pofida folosirii lor cu determinative: *în liniște / în tăcere absolută*).

existente sau virtuale. Ca atare, se poate vorbi de un comportament cert al faptelor de limbă numai în cazul dacă, prin absurditate judecând, ar putea fi întreprinsă o inventariere exhaustivă a tuturor textelor sau a situațiilor în care poate să apară acel sau alt fenomen, dar, întrucât eventuala apariție în comunicare reală a fenomenului respectiv este imprezvizibilă, rezultă că și inventarierea tuturor actelor de vorbire este, practic, exclusă. În legătură cu aspectul în discuție, nu e lipsit de importanță a mai itera încă un postulat coșerian: limba română „este nu doar ce s-a spus pînă acum, ci tot ce s-a spus în egală măsură cu ce se poate spune de acum încolo” [Coșeriu 1994: 26]. Ne întrebăm retoric: cine e temerarul care ar efectua inventarierea (implicit, ar face analiza) manifestărilor unui fapt de limbă din perspectiva acestor trei dimensiuni temporale ale lui?

1.5. În baza observațiilor făcute, putem conchide că, în cazul limbajului uman, avem de a face cu o realitate pluriformă și polifuncțională, care – concepută ca un tot întreg – poate și trebuie fragmentat nemilos, dacă intenția cercetătorului e de a înțelege profund acest întreg. Drept rezultat al unei asemenea fragmentării, se profilează de la sine noi delimitări (distincții), încredințându-ne, totodată, de posibilitatea selecționării de mai departe a unui fapt lingval (respectiv, a unei probleme) deja fragmentat (respectiv, fragmentate). E o sarcină surmontabilă numai dacă vom face, în termeni coșerieni, nu lingvistică „pentru gospodine”, „pentru popor”, „după gustul publicului”, ci *lingvistică* pur și simplu [Coșeriu 1996: 85].

2. Denumirea – o chestiune doar „terminologică”?

2.1. Luînd în considerație faptul că termenul, existent sau cel propus pentru denumirea unui anume fapt de limbă sau fenomen lingvistic, pe de o parte, nu trebuie să creeze ambiguități sau să perturbeze sistemul terminologic al domeniului respectiv, iar, pe de altă parte, trebuie să dezvăluie particularitățile lui definitorii, reiese că orice termen trebuie conceput ca un produs și instrument al gândirii lingvistice. Din aceste considerente, nu trebuie să șocheze pe nimeni exigențele ideale înaintate față de o denumire cu semnificație terminologică – *univocitate* și *precizie*.

2.2. Examinarea aspectului în cauză trebuie efectuată în strînsă legătură cu menirea generală a termenului și a legăturii lui cu noțiunea desemnată, întrucât „terminologia științifică din lingvistică nu se constituie pur și simplu din semne convenționale, în care se înveșmîntează arbitrar noțiunile științifice deja formate, dar este mijlocul de formare și forma de existență a acestor noțiuni. De aceea, sistematizarea și reglementarea terminologiei lingvistice este tocmai sistematizarea și reglementarea înseși a noțiunilor, înseși a categoriilor științifice” [Ахманова *et alii*, 8]. Într-un cuvînt, discu-

țiile privind crearea unui termen nu sînt discuții de simplă nomenclatură, ci de substanță: utilizarea unui termen deja existent sau crearea altuia nou trebuie să fie motivată de realitatea glotică și/sau lingvistică desemnată, pentru că termenul respectiv, la rîndul său, contribuie la elucidarea și profilarea faptului de limbă și/sau fenomenului lingvistic studiat. Accentuăm în speță acest detaliu, deoarece termenul ca atare nu poate servi drept instrument de inducere în eroare, de camuflare a neștiinței, de etalare a cunoștințelor, de derutare a cercetătorilor, de justificare a disculpării etc.⁴ Spunem aceste lucruri, pentru că, dacă am analiza nomenclatura terminologică utilizată doar în domeniul deja nominalizat, ne-am convinge că unii dintre ei ilustrează fie inconsecvența unor cercetători⁵, fie atitudinea negativă față de existența în limbă a termenului de frazeologism (nu a fenomenului glotic ca atare)⁶, fie utilizarea arbitrară a termenilor (or aceștia, în ultimă instanță, trebuie să fie reclamați și corobați de materialul faptic)⁷, fie confundarea

---

⁴Invocăm două exemple în acest sens, ce vizează doar un singur domeniu de cercetare – cel al îmbinărilor stabile de cuvinte. Astfel, V. Marin, analizînd valorile stilistice ale „expresiilor frazeologice”, ajunge la concluzia că nu e necesară „delimitarea locuțiunilor sau a idiomelor de expresii, deoarece printre îmbinările frazeologice în sens larg pot fi întîlnite, bunăoară, proverbe sau zicători, care după structura lor stilistică sau sintagmatică, constituie la fel ca și locuțiunile sau idiomele niște contexte fixe, cu proprietăți expresive tot atît de absolute” [Marin, 109]. La fel procedează și P. Zugun care, după ce întreprinde o tentativă de a delimita expresiile de locuțiuni, conchide loial că „utilizarea generalizată a termenului *expresie* atît pentru *expresii propriu-zise*, cît și pentru *locuțiuni*, evită <...> posibilitatea încadrării diferite (de către lingviști diferiți) a acelorași îmbinări stabile” [Zugun, 28].

⁵De exemplu, în [Bidu-Vrănceanu *et alii*] se operează cu unele și aceleași exemple și în cazul unităților frazeologice (p. 210), și în cazul locuțiunilor (p. 281); *a(-și) aduce aminte* și *din cale afară* sînt calificate de [DEX] la p. 14, respectiv 127, locuțiuni, iar la p. 35, respectiv 17, expresii; *a băga de seamă* este înregistrată de Mioara Avram și ca expresie [Avram 1981: 561], și ca locuțiune [Avram 1997: 250].

⁶De exemplu, P. Zugun, pornind, probabil, de la sensul figurat al cuvîntului *frazeologie* „vorbărie fără conținut; pălăvrăgeală”, evită ostentativ termenul *frazeologism*, deoarece acesta are ... „o conotație negativă” [Zugun, 29].

⁷Iată o mostră în acest sens: „Locuțiunile fac parte, împreună cu expresiile, din categoria de unități frazeologice denumite *idiomatisme*” [Giuglea-Duma, 431]. Judecînd prin absurditate, putem conchide că locuțiunile sînt idiotisme – termen neînregistrat de [Bidu-Vrănceanu *et alii*], în schimb îl găsim fixat în dicționarul lui Gh. Constantinescu-Dobridor: „construcție sau expresie proprie unui idiom, care nu se poate traduce într-un alt idiom cuvînt cu cuvînt, decît printr-o perifrază aproximativă” [Constantinescu-Dobridor, 174]. Reiese că *a lua parte*, *a da o propunere* etc. nu

unor realități glotice diferite⁸, fie substituirea părții prin întreg și viceversa (adică se neglijează relațiile de supraordonare a hiponimelor față de un hiperonim)⁹, fie amalgamarea diverselor aspecte ale fenomenului investigat¹⁰, fie neglijarea superfluității¹¹, fie diletantismul de care fac abuz unii cercetători pentru a-și justifica punctul de vedere, fie utilizarea unor ne-termeni, dar cu accepție terminologică¹² sau a unor termeni, dar nu cu accepția lor terminologică consacrată, fie eclecticismul interpretării unor noțiuni lingvistice de bază¹³ ș.a.

După toate aceste detalii consemnate, ajungi la ferma concluzie că, „obscuritatea terminologică pentru știință, vorba lui H. Schuchardt, este asemena ceții pentru corabie: ea e periculoasă” (citată după [Будагов, 106]).

2.3. În acest context, ar trebui să invocăm principiul terminologic de care s-a condus și pe care l-a aplicat prof. E. Coșeriu chiar de la începutul activității sale științifice: „Eu încerc – fiindcă consider că e nevoie ca științele umaniste să fie și umane, și să fie mai mult sau mai puțin înțelese de vorbitori – să mă apropiez cât mai mult de vorbirea curentă și să transform în termen ceea ce există deja în vorbirea curentă, și să întrebuițez cuvântul nu ca în limbă, ci ca termen pentru ceva definit. Acesta este principiul meu în terminologie” [Coșeriu 1996: 55]. Lesne putem constata că viziunea terminologică coșeriană derivă dintr-un alt principiu deontologic al savantului, numit de E. Coșeriu „principiul utilității publice”¹⁴.

---

sînt locuțiuni, deoarece pot fi traduse literalmente în alte limbi sau, în cel mai bun caz, exemplele invocate nu sînt locuțiuni, deoarece pot fi traduse textual în alte limbi.

⁸Frazeologisme sînt „toate tipurile de construcții frazeologice (în afară de proverbe) respectiv: grupuri sintactice stabile nelocuționale, locuțiuni și expresii” [Stănculescu-Cuza, 3].

⁹De exemplu, folosirea unor noțiuni generice ce denumesc în genere o îmbinare stabilă de cuvinte (cum ar fi *grup sintactic stabil*, *întorsătură descriptivă*, *construcție fixă*).

¹⁰Bunăoară, *îmbinare frazeologică morfologizată*.

¹¹De exemplu, *construcția* este numai *perifrastică*, *sintagma* – numai *analitică*.

¹²Cum ar fi *zicere*, *formulă*.

¹³„Prin expresii idiomatice înțelegem îmbinările frazeologice stabile (de parcă ar exista și îmbinări frazeologice nestabile – Gh. P.). Expresiile idiomatice nu pot fi schimbate în ce privește numărul și locul cuvintelor, pe cînd îmbinările frazeologice pot fi disociate (deci expresiile idiomatice nu sînt îmbinări frazeologice – Gh. P.)” [Jordan *et alii*, 321].

¹⁴Prof. E. Coșeriu mai revine ulterior la acest principiu cînd îl critică pe Frege pentru că acesta a utilizat o terminologie care „a făcut multe greutăți și a produs și multă confuzie. În terminologia mea încerc (în acest caz ca și în general) să corespund pe cît posibil tradiției și, în același timp, să nu mă îndepărtez prea mult de

2.4. După cum se știe, limbajul este o condiție necesară pentru știință, căci aceasta din urmă se face prin limbaj, dar depășește limbajul, întrucât revizuieste, pe baza unor criterii obiective, delimitările făcute de limbaj, ajungînd la lucrurile înseși [Coșeriu 2009: 69-70; 142]. „Orice știință, ne sugerează E. Coșeriu, începe în mod necesar prin clasificări operate de limbaj, însă nu se oprește la aceste clasificări. Astfel se formează limbajul tehnic (sau terminologia). Orice terminologie (chiar terminologia cunoașterii comune) este, în acest sens, universul limbajului original non-terminologia: ea merge de la desemnare la semnificare și numește în mod efectiv clase recunoscute dinainte ca atare” [*ibidem*, 13].

2.5. În legătură cu subiectul în discuție, trebuie să mai facem următoarea precizare (la care, rarissim, dar fac referire cercetătorii). Ca atare, delimitările tehnico-științifice sînt circumscrieri ce se efectuează în lumea înconjurătoare. Din aceste considerente, delimitările terminologice sînt foarte precise, fiind definite / definibile prin criterii obiective, adică prin trăsături ce aparțin înseși realităților existente. În schimb, structurile lingvistice sînt delimitări efectuate în intuirea realității, adică în planul comprehensiunii umane [Coșeriu 2009: 141-142]. Deosebirea se vedește, mai ales, în faptul că opozițiile terminologice sînt „exclusive”, în concordanță cu principiul logic al contradicției (care impune ca, la fiecare nivel al clasificării, orice termen să fie diferit de toți ceilalți), în timp ce opozițiile lingvistice sînt frecvent „inclusive”, aștia timp cît termenul „negativ” (sau „nemarkat”) al unei opoziții poate încorpora termenul „pozitiv” (sau „marcat”). Astfel, cuvintele *zi* și *noapte* pot funcționa ca fiind contrarii, dar, în același timp, *zi* îl poate include pe *noapte* (adică $zi = zi + noapte$). De asemenea, în limbajul obișnuit, masculinul poate include femininul ($logodnic + logodnică = logodnici$), în timp ce, în gramatică (concepută ca știință), „masculinul” și „femininul” sînt termeni exclusivi. Așadar, în știință este de neconceput ca un termen să fie contrariul celuilalt și, totodată, să-l înglobeze, deși, în cadrul ei, există posibilitatea ca două clase să interfereze, determinînd apariția unei a treia clase, ca „produs”: „dreptunghi” x „romb” = „pătrat” (alte detalii în acest sens, a se vedea [Munteanu 2010: 69-70]).

---

uzul lingvistic de toate zilele al limbii respective (în cazul de față germana). Încerc să utilizez ca termeni de specialitate exact definițiile acele cuvinte ale unei limbi care, chiar dacă nu întotdeauna, măcar de cele mai multe ori, denumesc întocmai ceea ce și eu desemnez cu termenii mei” [Coșeriu 2009: 118].

Tema nr. 2
DELIMITĂRI ALE DOMENIILOR ȘI DISTINCȚII
CONCEPTUALE (4 ORE)

- 1. Observații preliminare**
- 2. Concepte epistemologice și ontologice de bază**
- 3. Diversitatea perspectivelor de abordare a limbii**

Bibliografie

Lobiuc *et alii*, 10-42;
Munteanu 2005: 11-19;
Stati 1973: 19-24;
Даниленко, 24-29;
Фрумкина, 41-45.

1. Observații preliminare

1.1. E cunoscut faptul că, în cazul limbajului uman, ne aflăm în fața unui „Proteu cu mii de fețe” (Al. Philippide), deci în fața unui fenomen pe cât de vast, pe atât și de complex, ale cărui elemente constitutive (omogene și eterogene) formează o unitate în diversitate. Trebuie să menționăm că lingvistul are de a face cu un tot unitar și cu o unitate în diversitate nu numai la nivel de întreg (adică de limbaj), dar și la nivel de parte componentă a acestui întreg. În felul acesta, se profilează limpede ideea că lingvistul trebuie să adopte o viziune de ansamblu, „integrală” și asupra părților lui constitutive, iar aceste părți constitutive, la rîndul lor, pot forma obiectul de studiu al unei noi discipline lingvistice. Sînt cunoscute, de exemplu, ipostazele în care se prezintă concomitent limbajul uman, însă aceste ipostaze sînt ilustrate, tradițional, doar prin comportamentul limbajului conceput și analizat ca un tot întreg, trecîndu-se inobservabil peste ipostazele similare și ale oricărui sistem al lui, ale oricărui microsistem al lui, ale oricărui element constitutiv al lui (în subsidiar, am mai putea adăuga că ipostazele în cauză ale limbajului se datorează, în ultimă instanță, anume ipostazelor respective ale elementelor lui constitutive). Așadar, orice fenomen de limbă se prezintă (1) ca o realitate ontică (etică), adică drept *obiect al cunoașterii*, (2) ca o realitate gnostică (emică), adică drept *obiect al științei*¹ și (3) ca o realitate instrumentală, adică drept *obiect de descriere* a altui limbaj. Astfel, *îmbina-*

---

¹Distincția în cauză are o expresie terminologică deslușită, de exemplu, în limba rusă în care se utilizează diferențiat termenii *объект* și *предмет* (acestor termeni le corespunde în limba română cuvîntul *obiect*): limbajul ca *объект познания*, adică ca *obiect al cunoașterii* și limbajul ca *предмет познания*, adică ca *obiect al cunoașterii / al științei*.

rea stabilă de cuvinte, ca obiect al cunoașterii, este un fenomen particular al limbii ce există realmente în conștiința vorbitorilor: în procesul actelor de vorbire, în virtutea caracterului ei biplan, îmbinarea stabilă de cuvinte semnifică „ceva” din realitatea înconjurătoare. În calitate de obiect al științei, *îmbinarea stabilă de cuvinte* se prezintă ca un fenomen de limbă ce are un statut (gramatical, semantic etc.) caracteristic acestui fenomen de limbă. În același timp, fenomenul în discuție poate fi folosit și drept instrument în procesul de cunoaștere. De exemplu, în contextul „*Binecuvântat*” este un *compus ce se scrie într-un cuvânt, iar „bine-crescut”, deși are o structură și o componență asemănătoare, se scrie cu cratimă*, cuvintele *binecuvântat* și *bine-crescut* fac parte din metalimbaj. Menționăm, în același timp, că îmbinările stabile de cuvinte, fiind concepute ca un microsistem în cadrul limbii, se constituie, la rândul lor, din alte micro sisteme, cum ar fi cel al frazeologismelor, locuțiunilor, cuvintelor compuse, perifrazelor ș.a. Firește, și aceste fenomene de limbă, la rândul lor, apar și ele în cele trei ipostaze caracteristice limbajului. Putem, așadar, lesne deduce că numărul *obiectelor cunoașterii*, precum și cel al *obiectelor științelor* e în funcție de cunoștințele noastre despre ele, de nivelul lor de cercetare: acest număr poate crește proporțional cu emiterea și diversificarea punctelor de vedere. Astfel, stilistica concepută ca disciplină care are drept obiect de studiu stilul și care s-a dezvoltat în două direcții (1. *stilistica lingvistică / descriptivă / a expresiei*; 2. *stilistica literară / individuală / genetică*) poate avea, în funcție de domeniul cercetat, mai multe subdiscipline: cu aplicare la obiecte restrânse de investigare, pot fi distinse *stilistica limbii, stilistica limbajului uman, stilistica literaturii, stilistica textului poetic*, iar cu aplicare la unitățile constitutive ale limbajului, pot fi distinse *stilistica fonetică, stilistica morfologică, stilistica lexicală, stilistica sintactică, stilistica punctuațională* ș.a. Firește, „stilisticile” consemnate (precum și cele potențiale) nu afectează caracterul unitar al obiectului (al stilului) și se află în raport conjunctiv, de incluziune (nu disjunctiv, de excludere) cu stilistica ca disciplină autonomă și unitară.

1.2. Ceea ce ar trebui să remarcăm, totodată, e faptul că există o legătură directă între obiectul cunoașterii și obiectul științei. Astfel, dacă limbajul uman, implicit orice parte componentă sau element constitutiv al lui – ca obiect al cunoașterii – există indiferent de dorința vorbitorului și/sau al cercetătorului, apoi limbajul uman, implicit orice parte componentă sau element constitutiv al lui – ca obiect al științei – depinde de cercetător, întrucât anume el, în baza obiectului cunoașterii (deci pornind totuși de la statutul ontologic al obiectului), își creează obiectul său pe care îl supune cercetării (deci reiese că frontierele, conținutul etc. al acestui obiect poate, firește, să

difere de la cercetător la cercetător). Într-un cuvânt, limbajul uman (ca obiect al cunoașterii) nu este un rod al strădaniilor cercetătorilor, ci este o realitate etică (ontică), spre deosebire de limbajul uman (ca obiect al științei) care este un rod al subiectului cercetător. Să amintim, în acest context, de observațiile prof. E. Coșeriu referitor la categoriile verbale care sînt „realități ale limbajului, existînd independent de decizia noastră de a le delimita și defini. Dacă ar fi fost convenționale, nu ar fi fost necesar să demonstrăm acest lucru: ar fi fost suficient să arătăm cînd și în ce termeni s-a stabilit convenția. În plus, ele nu ar fi putut prezenta nici o dificultate reală. Nimănu-i este greu să atribuie anul 1493 epocii moderne, dacă acceptă că evul mediu se termină la 1492” [Coșeriu 2009: 244]. Apropo, identificarea „unei categorii verbale nu depinde de o simplă decizie arbitrară, ca, de exemplu, stabilirea datei cînd «începe» evul mediu. Limitele evului mediu nu există înainte și independent de decizia noastră, dat fiind că e vorba de un concept care se stabilește prin convenție, în planul procesului de cercetare” [*ibidem*]. Acesta, cu siguranță, a fost motivul ce l-a determinat pe F. de Saussure să susțină necondiționat că „obiectul nu precede punctul de vedere, dar s-ar spune că punctul de vedere este acela ce creează obiectul” [Saussure, 35], motiv pentru care mulți lingviști i-au adus grave acuze învățatului elvețian².

1.3. Admițînd o atare viziune, nu vom rămîne contrariați sau entuziasmați de faptul că, spre exemplu, Mioara Avram evidențiază în limba română două diateze (activă și pasivă), I. Coteanu – trei (activă, pasivă și reflexivă), recenta *Gramatică academică* – trei (activă, pasivă și impersonală), Rodica Nagy – cinci (activă, pasivă, reflexivă, reciprocă și impersonală), iar D. Irimia – șase (activă, pasivă, reflexivă, reciprocă, impersonală și dinamică). Și, în asemenea situații, nu e cazul să ne grăbim cu dogmatizarea unor sau altor afirmații și, implicit, cu ierarhizarea, pe scara valorilor științifice, a autorilor ei. Iar antidogmatismul, e ferm convins E. Coșeriu, implică „și faptul că se acceptă și alte perspective, și se recunoaște și faptul că orice perspectivă este o perspectivă limitată, o perspectivă pentru o anumită contingentă, și că, deci, perspectivele sînt multiple și trebuie să le considerăm pe toate, dacă vrem să facem, de exemplu, o istorie a culturii sau o știință a culturii (or lingvistica e o știință a culturii – Gh. P.),

---

²Într-adevăr, limbajul uman „precede punctul de vedere” doar în calitatea sa de realitate ontică, dar succede „punctul de vedere” în calitatea sa de realitate gnoseologică: anume lingvistul schițează contururile limbajului ca obiect epistemologic (surprins în diversele lui ipostaze: structurală, funcțională, sistemică, imanentistă, formală, comunicativă, pragmatică, creativă, descriptivă etc.) pe fundalul limbajului ca obiect ontologic.

o descriere a unei culturi în anumite momente determinate” [Coșeriu 1994: 176].

2. Concepte epistemologice și ontologice de bază

2.1. E ceva firesc ca obiectul unei științe să fie susceptibil de anumite mutații (istoria științelor ne furnizează suficiente exemple în acest sens): or „obiectul unei științe nu se găsește «în natură», nu i se oferă ca atare cercetătorului, ci e produsul unei elaborări teoretice. În acest sens s-a spus că savantul își creează obiectul” [Stati 1973: 21-22]; „<...> orice știință este în fond o meditație asupra obiectului supus cercetării” [Munteanu 1995: 36].

2.1.1. În ceea ce privește obiectul de studiu al lingvisticii, trebuie să menționăm că redimensionarea și concretizarea lui au fost o preocupare nici pe departe sporadică și accidentală a specialiștilor în domeniu. Cu toate acestea, „istoria ultimelor decenii a demonstrat cât de vană e strădania profesorilor care vor să circumscrie obiectul științei limbajului” [Stati 1973: 19]. Nimic surprinzător în această constatare pesimistă, dacă ne gândim la faptul că nu există „nimic mai social ca limba, nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelia societății”. Un adevăr unanim acceptat de toți specialiștii, dar care implică conștientizarea și a altui adevăr: în virtutea specificului social al limbajului, nu este „nimic mai expus, prin urmare, la pericolul unor aprecieri *emoționale* în loc de cele *raționale*” [Hasdeu, 1].

2.1.2. În același timp, n-ar trebui să se creeze impresia că domeniul la care ne referim e guvernat de haos, dezordine, întrucât „arborescența” actuală a lingvisticii, determinată de caracterul complex al obiectului ei de studiu – limbajul (limbile) uman(e) – își lasă amprenta asupra naturii ei ordonate: această natură e în funcție, în ultima instanță, de amploarea și plenitudinea investigațiilor în domeniul respectiv, iar la acest capitol, după cum se știe, nu avem motive să consemnăm restanțe vizibile (mai degrabă, am putea vorbi doar de anumite „rămâneri în urmă”, dar și acestea – trebuie să se rețină – fiind determinate de evoluția ascendentă a lingvisticii!). Într-un cuvânt, stadiul actual al lingvisticii este un produs al deliberărilor referitor la precizarea frontierelor obiectului de studiu al lingvisticii, la operarea de distincții, precum și la descrierea epistemologică și ontologică a acestui obiect de studiu.

2.2. În cele ce urmează ne propunem să dezvăluim esența unor concepte care ne vor ajuta să operăm anumite distincții, iar acestea, la rîndul lor, vor contribui la schițarea statutului epistemologic și de știință autonomă a lingvisticii.

Epistemologia (< fr. *épistémologie*; cf. gr. *episteme* „știință” + *logos* „studiu”) este o parte a gnoseologiei care studiază procesul cunoașterii din cadrul diferitelor științe; teorie a cunoașterii.

După cum constată cercetătorii, noțiunea de *epistemologie* desemnează *teoria științifică a cunoașterii științifice și a rezultatelor acesteia*. Epistemologia este considerată un fel de „știință la cel mai înalt nivel”. În efortul ei de a depăși maniera filosofică speculativă, epistemologia contemporană se caracterizează prin tentativa de a capta fenomenul științific în semnificația lui cea mai completă.

Astfel, în actualul „spațiu epistemologic” s-au constituit două orizonturi:

a) *epistemologiile generale*, animate de intenția de a explica posibilitatea cunoașterii științifice și de a generaliza semnificația epistemologică a acesteia într-o teorie generală a cunoașterii;

b) *epistemologiile interne* (după expresia propusă de Jean Piaget), care au rezultat în urma reflecției specializate asupra fundamentelor diferitor științe (matematică, psihologie, fizică, chimie, biologie etc.).

Așadar, termenul „epistemologie” este folosit în sensul cel mai general: cel de „gnoseologie”, adică de teoria generală a cunoașterii, ea, epistemologia fiind chemată să stabilească gradul de certitudine/incertitudine pe care îl comportă facultățile cognitive ale ființei umane. Una dintre principalele sale sarcini este să stabilească *valoarea cunoașterii obținute, găsind, totodată, modalitățile de sporire a certitudinii și de diminuare a incertitudinii* [Borșun, 116].

Ontologia (< fr. *ontologie*; cf. gr. *on* „ființă” + *logos* „studiu”) este o ramură a filozofiei care are drept obiect existența ca atare, trăsăturile și principiile oricărei existențe. Trebuie să menționăm că, avînd ca punct de reper caracterul empiric al lingvisticii ca știință³, unii cercetători n-au pregetat să insiste asupra delimitării „deosebit de necesare (ba chiar obligatorie)” în procesul de cercetare a limbii a două planuri „principial diferite, ce trebuiau avute în vedere în paralel. E vorba de planul *ontologic* sau *ontic*, adică de planul existenței reale gnoseologic (mai exact: epistemologic, deoarece se presupune cunoașterea științifică), adică de planul reflectării în conștiința cercetătorului a acestui obiect real și al descrierii lui cu mijloacele științifice respective” [*ibidem*].

---

³Lingvistica, „spre deosebire de matematică care este o știință prin excelență teoretică (deductivă), rămîne a fi o știință empirică (inductivă) cu obiect real de studiu – limba, funcționarea și evoluția căreia este menită să le supună observării, să le pătrundă cu rațiunea și să le descrie” [Berejan, 64].

Metalimba este o limbă determinată, utilizată la descrierea altei limbi (*masa este nouă / „masă” este alcătuită din două silabe*). Se cuvine a distinge și a diferenția prin denumiri aparte în însăși metalimbă (limba lingvisticii) fenomenele studiate, ca esențe (entități) exterioare față de știință, și conceptele epistemologice (noțiunile științifice) – constructele, categorii pur mentale, cu ajutorul cărora cercetătorul descrie esențele corespunzătoare (de exemplu, prin termenul *gramatică* este denumită în metalimba lingvisticii atât structura limbii studiate, adică totalitatea unităților morfologice și sintactice, organizate într-un anumit fel, cât și compartimentul lingvisticii ce se ocupă de studierea acestui obiect; cu alte cuvinte, termenul în cauză se prezintă, concomitent, și categorie ontologică, și categorie epistemologică). A se analiza și îmbinările *metalimbă matematică, metalimbă gramaticală, metalimbă semantică*.

Comunicarea (verbală, articulată)⁴ este procesul de transmitere (emitere) conștientă de către emițător a unei informații, a unui mesaj și procesul de receptare (primire) a acestei informații, a acestui mesaj de către receptor. Într-un cuvânt, în procesul de comunicare nu e suficient numai de a *transmite*, dar și de a *recepta*, sensul acestui de la urmă verb acoperindu-l și (dar, poate, mai ales) pe cel de a *înțelege*⁵. Dacă interlocutorul, pur și simplu, numai acceptă să asculte, dar nu înțelege cele comunicate sau în genere mesajul este pentru el incomprehensibil, atunci nu avem motive de a vorbi de realizarea unei comunicări. În același timp, conceptul de comunicare nu presupune în mod neapărat ca intenția comunicativă a emițătorului să coincidă cu „interpretarea” ei în același fel de către interlocutor. De altfel, remarca pe bună dreptate Al. Philippide, „numai rar se întâmplă (dacă se întâmplă) ca cel care ascultă să priceapă întocmai lucrurile așa cum le pricepe cel care vorbește” [Philippide, 93].

După cum se poate lesne observa, procesul de comunicare presupune *doi subiecți*: a) transmițătorul (emițătorul, locutorul) – persoana care codifică și transmite o informație (un mesaj); b) receptorul (destinatarul, interlocutorul) – persoana care decodifică și reconstituie informația (mesajul) transmițătorului, precum și *trei obiecte*: a) referentul (denotatul) – realia sau realiile despre care se comunică; b) informația (mesajul) – ansamblul de

---

⁴Accentuăm, în mod special, „verbală, articulată”, deoarece există și alte tipuri de comunicare (de exemplu, comunicarea prin mijloace expresiv-emoționale, volitive etc.).

⁵„...comunicarea *cu cineva*, stabilirea unui contact cu celălalt, este trăsătura originară, fundamentală” a limbii [Coșeriu 1994: 22].

idei comunicate; c) codul (limbajul) – mijlocul prin care se realizează comunicarea.

Se impune aici o remarcă: caracterul dialogic al comunicării este o condiție *sine qua non*, remarcând că în ipostaza destinatarului poate să apară și însuși emițătorul (avem situația monologului și chiar a solilocului: în asemenea cazuri are loc dedublarea emițătorului în emițător și în receptor)⁶.

L i m b a j u l este *o r i c e* sistem de semne ce asigură realizarea procesului de transmitere și de receptare a unui mesaj, adică servește la comunicarea interumană (deci umană, și nu, de exemplu, animală)⁷. Prin *limbaj* trebuie, așadar, „să înțelegem o calitate umană intrinsecă, o caracteristică a speciei umane în ansamblul ei și o facultate specifică proprie fiecărui individ uman, aceea de a produce semne vocale specifice, dotate cu sens, în scopul comunicării interpersonale, într-un cadru social. Existența limbajului este, așadar, nu reală, ci potențială” [Munteanu 2005: 12].

Deși limbajul nearticulat e și el mijloc de comunicare și deși a apărut pe baza limbajului articulat și „se traduce” prin acesta, totuși considerăm nejustificat atât includerea lui în obiectul de studiu al lingvisticii, cât și delimitarea a „două” lingvistici: lingvistica în sens larg sau pur și simplu lingvistica care se ocupă cu studiul limbajului în genere și lingvistica în sens îngust sau lingvistica propriu-zisă care se ocupă cu studiul limbajului articulat.

Limbajul auxiliar ar putea să prezinte interes pentru lingvistică numai în măsura în care acesta „colaborează” cu limbajul articulat, converge spre acesta.

Vorbirea sau **actul de vorbire** (după E. Coșeriu, **act lingvistic**)⁸ este realizarea concretă a limbajului, este actul de folosire, pentru a comunica, a semnelor limbajului articulat. Altfel zis, limbajul ca atare există *c o n c r e t*

---

⁶A se reține observațiile lui Șt. Munteanu: „Monologul ca solilocviu, exteriorizat sau nu, este fructul refuzului, dacă nu și al incapacității de a fi cu alții; sau al nevoii, inocente sau orgolioase, de a fi uneori singuri cu noi înșine. Prin aceasta, limbajul nu se sustrage de la caracterul său dialogic, adică de la relația de comunicare între parteneri, cu mențiunea că cei doi factori fuzionează acum, înfiindându-se ca subiect și obiect în persoana aceluiași locutor” [Munteanu 1993: 30].

⁷Considerăm impropriu expresia „limbaj natural” (probabil, apariția ei se datorește expresiei „limbaj artificial”), deoarece „natural”, cu aplicare la *l i m b a j*, înseamnă, nici mai mult nici mai puțin, „biologic”: or limbajul nu e un fenomen biologic, nu e o facultate biologică, ci e un fenomen profund social (uman).

⁸Termenii *vorbire*, *act de vorbire*, *act lingvistic*, folosiți cu accepție sinonimică, acoperă atât realitatea gnoseologică, cât și pe cea ontologică: or vorbitorul creează actele de vorbire dintr-un anume inventar de semne (deci din material lingval) în conformitate cu anumite reguli (deci conform unor norme lingvistice).

numai sub formă de acte de vorbire, de acte lingvistice („vorbiri”). Nu e cazul să insistăm prea mult pentru a ilustra că actele de vorbire („vorbirile”) nu sînt niciodată identice (fie în planul conținutului, fie în cel al expresiei): fiecare vorbitor selectează (în funcție de discernămint, de scopul comunicării, de interlocutor etc.) anumite semne din limbajul articulat, care pot să se deosebească de semnele triate de alt individ vorbitor. Astfel, un vorbitor poate să spună *Voi pleca astăzi la cinema*, al doilea – *Plec azi la cinema*, al treilea – *Merg astăzi la cinema* ș.a.m.d.; chiar și același enunț poate fi actualizat în mod diferit de către unul și același vorbitor (în funcție de dispoziție, intenție, pregătire profesională, interlocutor etc.).

Dar, în același timp, în virtutea finalității limbajului (or, în ultima instanță, indivizii aceluiași colectiv trebuie „să comunice”), semnele selectate (și utilizate) trebuie să aibă și ceva comun, asemănător (atît în planul conținutului, cît și în cel al expresiei). Cu alte cuvinte, semnele triate și utilizate se caracterizează, concomitent, prin *i d e n t i t a t e* și *n o n - i d e n t i t a t e*: „actul lingvistic este, prin natura sa, act eminentemente individual, însă determinat social prin însăși finalitatea sa, care este aceea de «a spune cuiva ceva despre ceva»” [Coșeriu 1995: 26].

L i m b a este definită ca o totalitate a actelor de vorbire (a „vorbirilor”) comune unui colectiv sau chiar unui singur individ. Doar se știe că indivizii nu „vorbesc limbajul”, dar o limbă concretă (română, franceză etc.) Reiese, așadar, că „limba nu se găsește niciodată în afară de vorbire”, ea „există numai în vorbire, ca dimensiune a vorbirii” [Coșeriu 1996: 139].

Totodată, trebuie să menționăm că limba există atît în mod concret, adică sub formă de „vorbiri” reale, cît și în mod virtual, adică sub formă de „vorbiri” potențiale (în conștiința vorbitorilor): limba din conștiința unui individ există (nu numai decît sub formă total identică) și în conștiința altui individ (cu condiția că ambii fac parte din același colectiv vorbitor). Vorbind despre „dimensiunea viitoare” a fiecărei limbi, prof. E. Coșeriu remarcă: „Româna, de exemplu, este nu doar ce s-a spus pînă acum, ci tot ce s-a spus în egală măsură cu ce se poate spune de acum încolo. O limbă nu este un depozit simplu, ci și un sistem al modurilor de a face, de a crea semnificații” [Coșeriu 1994: 26].

Și totuși care e deosebirea (sau asemănarea) dintre *limba lui Creangă* și *limba română*, *limba Bălțiului* și *limba Chișinăului*? În asemenea situații, totul depinde de convenționalitatea stabilirii granițelor actelor de vorbire (izoglozelor, după E. Coșeriu). Astfel, *limba lui Creangă* o constituie ansamblul actelor de vorbire utilizate de către scriitorul I. Creangă în opera sa; *limba română* este totalitatea „vorbirilor” comune vorbitorilor români; *limba*

Bălțiului este totalitatea actelor de vorbire comune vorbitorilor români din mun. Bălți ș.a.m.d. „Noi, menționa Al. Philippide, adunăm la un loc caracterele comune vorbirilor aceluiași individ și numim aceasta limba individului cutare, adunăm la un loc caracterele comune vorbirilor unui grup de indivizi și numim aceasta dialectul (denumire improprie pentru *l i m b ă* – Gh. P.) cutărui oraș, cutărei provincii, ori limba cutărui popor” [Philippide, 1].

*L i n g v i s t i c ă*⁹ este știința limbajului și s-a impus definitiv, în defavoarea altora preexistenți (cum ar fi *știința limbii*, *filologia modernă*, *glotica*, *glotologia*, *glosografia* etc.), ca termen științific după 1826 în Franța (*linguistique* < *linguiste* [nume de agent] < lat. *lingua*). Acest din urmă termen n-a mai dat naștere la termeni referitori la *limbă* ca instrument de comunicare. Derivatul *lingual* se utilizează doar ca termen anatomic și fonetic (*consoane linguale*), dar nu se utilizează pentru desemnarea faptelor de limbă (situație analogică și în alte domenii: *fenomen psihologic*, adică *fenomen psihic*; în schimb, *o creație (o operă)* ca *datum primar* poate fi numai *folclorică*, nu (și)... *folcloristică* [*ibidem*, 11-12]). Vom utiliza *glotic*, *lingval* pentru desemnarea a ceea ce se referă la obiectul de studiu (stări, aspecte, trăsături etc. ale obiectului, adică ale limbajului), iar *lingvistic* pentru desemnarea a ceea ce se referă la cercetare, cunoaștere a obiectului.

În baza observațiilor de mai sus, am putea, în fine, defini lingvistica ca știință ce se ocupă cu studiul *l i m b a j u l u i* în ipostaza sa fundamentală (în ipostaza sa articulată)¹⁰. Specificarea unor lingviști că obiectul de studiu al lingvisticii îl constituie „nu numai limbile naturale, ci și limbajul” nu epuizează problema obiectului de studiu, deoarece, așa cum am încercat să arătăm, *l i m b a*, se prezintă de rînd cu *v o r b i r e a*, ca una din realitățile limbajului.

Totodată, din rațiuni epistemologice pot fi delimitate și obiectele de studiu al *filozofiei limbajului* care e reprezentat de limbaj (disciplină preocupată de elucidarea chestiunilor legate de originea, evoluția, esența, mecanismul de funcționare, unicitatea limbajului, de trăsăturile lui universale sau generale) și al *lingvisticii generale (teoriei limbii)* care e reprezentat de lim-

---

⁹Un „nume comod, dar un pic barbar”, cum îl considera în 1875 M. Müller [Lobiuc, 11].

¹⁰Probabil, circulația restrînsă în lingvistica românească a termenului *l i m b a j* se explică prin utilizarea nejustificată, cu accepție sinonimică, a termenilor *l i m b ă*, *v o r b i r e*, *l i m b a j*, precum și prin traducerea lor arbitrară din alte limbi (de exemplu, în engleză sau rusă nu există termeni pentru desemnarea univocă a acestor trei realități).

bă (disciplină preocupată de elucidarea chestiunilor legate de originea și evoluția limbilor, de structura și funcționalitatea limbilor etc.).

Sistemul este un concept de bază al lingvisticii ce desemnează un ansamblu de unități (foneme, morfeme, gloseme, sintaxeme) asociate între ele prin diverse relații (sintagmatice, paradigmatiche, ierarhice etc.).

Structura este un concept (utilizat nu numai în lingvistică) ce desemnează ansamblul relațiilor interne existente între unitățile limbii.

Substanța este un concept care, în planul semnificantului, desemnează ansamblul de realizări fonematice posibile (fonice sau grafice).

Funcția este ansamblul de proprietăți ale unor elemente ale limbii în raport cu procesul general al comunicării. *Funcția limbajului* este o relație între o anumită formă lingvală și situația/contextul/poziția socială ori interpersonală în care aceasta este utilizată. *Funcția gramaticală* este rolul îndeplinit de un element lingval (fonem, accent, intonație, morfem etc.) de marcare și de distingere a diverselor valori (semnificații) gramaticale. *Funcția sintactică* indică rolul jucat de componentele unei propoziții.

Teoria este un sistem, o doctrină; este un ansamblu de cunoștințe, de idei, de ipoteze care dau explicația unor fenomene etc. (Chomsky numește *teorie lingvistică* fiecare din principalele tipuri de gramatici posibile; *teoria câmpului semantic* care reprezintă o modalitate de structurare a lexicului, constând în gruparea unităților lexicale din aceeași zonă semantică într-un microsistem; *teoria textului* – disciplină care se ocupă cu studiul textului, înțeles ca entitate supra-fracțională dotată cu structură sintactică unitară și cu sens global).

Teza este o idee principală dezvoltată într-o lucrare (a se vedea: *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* care cuprinde tezele pragmatice ale cercului; E. Coșeriu, *Zece teze despre esența limbajului și a semnificației* [Coșeriu 2009: 9-13]; E. Coșeriu, *Teze despre tema „limbaj și poezie”* [*ibidem*, 161-167]).

Tipul este o formă sau model căruia îi corespunde o anumită grupă de obiecte sau de fenomene. Pentru exemplificare: *tipul îmbinării de cuvinte*; *tip structural de limbi: tip analitic și tip sintetic*.

Legea este o categorie ce exprimă raporturi esențiale, necesare, generale, relativ stabile și repetabile în și între obiecte și fenomene diferite sau între etapele succesive ale unui anumit proces. Pentru exemplificare: *lege fonetică* – concept introdus de neogramatici ce vizează principiul regularității schimbărilor fonetice; *legea analogiei* – regularizare a unei forme sub presiunea altor forme cu care aceasta este asociată în funcție de anumite criterii: forma *luni* (în loc de *lune* < lat. *lunae*) se explică prin presiunea analogică exercitată de numele altor zile ale săptămânii: *marți, miercuri*.

Legitatea este caracterul obligatoriu, de lege, al unor fenomene.

Experimentul este o verificare practică a unor teze prin cercetarea fenomenelor.

Ipoieza (< gr. *hypothesis* < *hypo* „sub” + *thesis* „poziție”) este o presupunere, o supoziție pe baza unor fapte cunoscute asupra legăturii dintre aceste fenomene și cauzele lăuntrice care le determină (*ipoteza Sapir-Whorf*: fiecare limbă are categorii proprii care reflectă modul de a gândi al indivizilor din colectivitatea respectivă).

Demonstrația este un raționament prin care se probează adevărul unei teoreme, al unei judecăți etc.

Explicația este o clarificare a unei chestiuni. Ca atare, formularea în lingvistică a chestiunilor legate de explicație are drept suport două aspecte: primul se referă la chestiuni ce anume (care afirmații) trebuie considerate explicație pentru cutare sau cutare fapt de limbă și care tipuri de explicații trebuie să prevaleze în acest caz (structurale, genetice, funcționale etc.). Al doilea aspect se referă la probleme mult mai complexe și mai relevante pentru lingvistică – probleme ce țin de propriile ei obiective, de determinare atât a rezultatului final, cât și al direcțiilor activității lingvistice investigaționale (mai detaliat, a se vedea [Кубрякова, 58-59]).

Generalizarea este o operație logică prin care se trece de la particular la general, extrăgându-se caracterele comune esențiale unor obiecte asemănătoare (de exemplu, deși fiecare cuvânt își are propria sa istorie, există, totuși, și o istorie a vocabularului).

3. Diversitatea perspectivelor de abordare a limbii

3.1. E în afara oricărui dubiu că, la ora actuală, nu există vreo știință mai arborescentă decât lingvistica (o mărturie în acest sens sînt exemplele de mai jos), după cum nu există, în același timp, vreo știință mai ordonată și mai exactă, decât lingvistica (la acest capitol, ea depășește, în multe privințe, chiar științele exacte; statutul lingvisticii este incompatibil, de altfel, cu divizarea științelor în „exacte” și „inexacte”).

3.1.1. Și e tot atât de adevărat că tocmai aceste caracteristici (caracterul ramificat și ordonat) ale lingvisticii (subsidiare și de senectutea ei, nu atât biologică, cât, mai ales, sapientă) i-au determinat pe specialiștii din alte domenii (nelingvistice) să „împrumute” metode, teorii, modele, procedee, postulate etc. din domeniul lingvisticii. Interesant e, în acest sens, că nu lingvistul, ci literatul, esteticianul, psihanalistul, antropologul, etnologul, filozoful, biologul, geneticianul, economistul, mitologul, teologul, psihologul (am respectat

sucesiunea enumerării cercetătorilor din [Stati 1971: 9]) au contribuit, *volens-nolens*, la apariția noțiunii de „imperialism lingvistic”.

3.1.2. În numele dreptății, trebuie să menționăm că și lingvistul, la rîndul său, e conștient de posibilitățile și aptitudinile sale limitate: or limbajul include și sectoare accesibile doar nelingviștilor, unde aceștia pot presta activități de pe urma cărora ar avea de câștigat, în primul rînd, lingviștii. „Lingvistica, menționează Al. Niculescu, *nu-și mai este suficientă sieși* întru definirea individualității unei limbi: ea constată, nu explică, ea arată rezultatele, nu revelează cauzele. Pentru a cerceta structura și evoluția unei limbi, atît individual cît și comparativ, trebuie să *depășim* lingvistica” [Niculescu, 10]. A se reține *hic et nunc*: e o afirmație ce nu e susceptibilă nici măcar de interpretări echivoce, valabilă fiind întru totul nu numai pentru stabilirea „individualității unei limbi”, dar și a „individualității” limbajului în general.

3.2. La delimitarea și dezmembrarea științei despre limbă trebuie să pornim de la premisa că *ea e o știință autonomă și unitară* („integrală”, după expresia prof. E. Coșeriu).

3.2.1. Caracterul „integral” al lingvisticii – ca știință – e determinat de viziunea de ansamblu, „integrală” asupra limbajului ca un tot unitar, iar sarcina lingviștilor, în acest sens, constă în a demonstra complementaritatea direcțiilor și concepțiilor lingvistice, deoarece, în ultimă instanță, reprezentanții acestor direcții, „deși vorbesc despre *același fenomen* (subl. n. – *Gh. P.*), o fac din diferite unghiuri de vedere și la nivele diferite” [Coșeriu 1993: 69].

Trebuie să menționăm că lingvistul are a face cu „un tot unitar” nu numai la nivel de întreg (adică de limbaj), dar și la nivel de parte componentă a acestui întreg. Astfel se profilează limpede ideea că lingvistul trebuie să adopte o viziune de ansamblu, „integrală” și asupra părților lui constitutive, iar aceste „părți constitutive”, la rîndul lor, pot forma obiectul de studiu al unei discipline (respectiv, ramificații, subdiviziuni) „integrale”.

3.2.2. Firește, „unghiurile de vedere” și „nivelele” diferite despre care vorbea prof. E. Coșeriu, raportate la o abordare globală, integrală a limbajului, determină și justifică existența și apariția eventuală a unor noi „lingvistici”. Aceste „lingvistici” însă nu afectează caracterul unitar al obiectului (al limbajului) în plan ontologic și se află în raport de incluziune, conjunctiv (nu de excludere, disjunctiv) cu „lingvistica integrală” sau, pur și simplu, cu lingvistica (subînțelegîndu-se și determinativul „integrală”).

Cu alte cuvinte, ne aflăm în fața unei singure lingvistici – *știință*, celelalte „lingvistici” încadrîndu-se nestingherit în relația disponibilă „*parte-întreg*”.

3.3. În legătură cu celelalte „lingvistici”, ni se pare rezonabil de a distinge noțiunile de *disciplină lingvistică*, *ramură (ramificație)* a lingvisticii și *subdiviziune* (a disciplinei sau a ramurii)¹¹.

Ținând cont de „locul” domeniului respectiv de studiu (în limbaj sau în afara lui), vom considera drept obiect de studiu al *disciplinei lingvistice* ceea ce se referă numai la substanță și structura limbajului ca atare (implicit la unele sectoare ale lui), al *ramurii (ramificării)* – ceea ce se referă la relațiile dintre limbaj (implicit dintre unele sectoare ale lui) și alte domenii (extra-linguale) de referință, iar al subdiviziunii (subdisciplinei și subramificației) - ceea ce se referă la o parte din obiectul de studiu al *disciplinei* sau al *ramurii (ramificării)*.

După cum se poate observa, delimitarea acestor noțiuni vizează direcția investigațiilor: în cazul disciplinei lingvistice, avem a face cu un obiect „centripet” de studiu (îndreptat cu fața spre interiorul limbajului, înclinat spre contragere), iar în cazul ramurii lingvistice – cu un obiect „centrifug” de studiu (îndreptat cu fața spre exteriorul limbajului, înclinat spre expansiune). Cu alte cuvinte, *prim* obiect de studiu al disciplinei este limbajul uman, iar *prim* obiect de studiu al ramificării este un obiect „de frontieră”¹².

3.4. Delimitarea disciplinelor sau a ramificațiilor depinde deci de perspectivele din care este analizat obiectul lor de studiu.

Astfel, disciplinele lingvistice pot fi evidențiate în funcție de:

a) nivelele (implicit unitățile) limbii: *fonetică*, *fonologie*, *lexicologie*, *morfologie*, *sintaxă* (numărul acestor discipline variază după numărul de nivele recunoscut);

b) varietățile etno-linguale: *știința despre limba romană*, *știința despre limba engleză*, *știința despre limba spaniolă* etc. Lipsa unui termen adecvat pentru a desemna această „lingvistică” este evidentă (pentru confirmare: Catedra de *limba romană*), iar utilizarea termenilor de tipul *românistică*, *albanistică*, *rusistică* etc. pentru a desemna „lingvisticele” în cauză este inadecvată, deoarece aceste discipline studiază nu numai limba, ci și literatura, cultura, ș.a. popoarelor respective (român, albanez, rus etc.);

---

¹¹O atare distincție (deși neriguroasă) poate fi sesizată și la confruntarea articolelor lexicografice respective: *știință* „ansamblu de cunoștințe dintr-un anumit domeniu”, *disciplină* „ramură a unei științe”, *ramură* „sector al unei discipline”, *subdiviziune* „o parte dintr-un întreg” (*subdisciplină* „parte dintr-o disciplină”, *subramificație* „parte dintr-o ramificare”).

¹²Demarcarea terminologică în cauză (*disciplină*, *ramificație*, *subdiviziune*) poartă un caracter convențional și am recurs la ea, mai degrabă, din considerente didactice, nu metodologice.

c) anumite orientări: *lingvistica structurală, lingvistica formală, lingvistica descriptivă, lingvistica funcțională* etc.;

d) metodele de cercetare: *lingvistica comparativ-istorică, lingvistica contrastivă, lingvistica tipologică, lingvistica matematică* etc.;

e) tradiția lingvistică a continentului, țării sau a regiunii respective: *lingvistica europeană, lingvistica americană, lingvistica română, lingvistica rusă, lingvistica balcanică, lingvistica caucaziană* etc.;

f) anumite perioade: *lingvistica antică, lingvistica Evului Mediu, lingvistica Renașterii, lingvistica contemporană, lingvistica postbelică* etc.;

g) tipul limbilor înrudite: *lingvistica romanică, lingvistica slavă, lingvistica iraniană* etc.

Ca și în cazul disciplinelor lingvistice, numărul subdiviziunilor disciplinei poate crește pe măsura aprofundării cercetării și a abstractizării obiectului de studiu al disciplinei respective.

Am putea adăuga, cu titlu de informație, că fiecare disciplină, evidențiată numai în funcție de nivelele limbii și de varietățile etno-linguale, poate avea mai multe subdiscipline (astfel, doar pe baza dihotomiilor limbă/vorbire sau sincronie/diacronie, putem delimita *lexicologia limbii* și *lexicologia vorbirii, lexicologia sincronică* și *lexicologia diacronică* ș.a.m.d.).

3.5. Așa cum am afirmat, ramura (ramificația) lingvistică poate fi delimitată în baza relațiilor ce există între limbaj și alte fenomene: dar, în virtutea acestor „relații”, lingvistul e pus în situația „să-și depășească atribuțiile strict lingvistice și să caute mai departe și mai sus (subl.n. – Gh.P.)” [Niculescu, 10].

Atât caracterul extrem de complex al limbajului (în el pot fi lesne identificate nu numai aspecte pur lingvistice, dar și aspecte sociale, culturale, psihologice, fiziologice, logice, filozofice, fizice, antropologice, statistice etc. – lingvistica renunțând conștient și onorabil la unele din înputernicirile ei de a deține monopolul asupra limbajului), precum și manifestările și implicațiile lui profunde, cât și tendința generală de a integra (nu de a diferenția) diferite domenii de cunoaștere umană au determinat, inevitabil, apariția continuă a diferite ramificări lingvistice ca: *psiholingvistica, etnolingvistica, geolingvistica, paralingvistica, semiolingvistica, (lingvistica semiotică), neuro-lingvistica (lingvistica neurologică), patolingvistica (lingvistica patologică), lingvistica informațională, lingvistica statistică, lingvistica inginerască* ș.a. După această înșiruire de ramificații, devine limpede de ce „în alte științe

se poate pătrunde doar prin ușa limbii” (Cervantes), precum și de ce „nu se poate spune ce fel de cunoștințe nu-i trebuiesc filologului” (A. A. Potebnea)¹³.

Potențial, trebuie să admitem și existența subdiviziunilor unei ramificații a lingvisticii, deoarece nu este exclus ca obiectul „actual” al ramificației respective, în urma cercetării lui permanente pe verticală, să fie supus ulterior unor „segmentări” (de exemplu, *etnografia vorbirii* a apărut în cadrul *etnolingvisticii*, iar *informatica lingvistică* – în cadrul *lingvisticii aplicate*).

3.6. În acest context, trebuie să menționăm că fragmentarea și extinderea, la nivel epistemologic, a limbajului, dând naștere cu viteza reacției în lanț la diverse discipline, ramificații și subdiviziuni, nu numai că afectează caracterul unitar nici al lingvisticii, nici al obiectului ei de studiu, ci dimpotrivă, contribuie, de pe pozițiile diferitor științe (lingvistică, matematică, filozofie, psihologie, neurologie, sociologie etc.), la **schitarea** frontierelor limbajului (care nu va fi niciodată definitivă) și, totodată, la *integrarea* cunoștințelor despre acest fenomen (care, de asemenea, e un proces continuu).

Pe baza celor expuse, putem afirma fără ezitare, că sîntem și vom fi martorii divizării și extinderii continui a obiectului de studiu al lingvisticii, al disciplinelor și al ramificațiilor, precum și al subdisciplinelor și subramificațiilor acestora, însă această divizare și extindere niciodată nu vor depăși limitele limbajului ca obiect cu existență reală, și, practic, nu-l vor acoperi vreodată totalmente, deoarece viziunea asupra obiectului nu e în stare să-l modifice ca atare.

În acest sens, e cazul a face o distincție de esență (utilizînd, firește, și termenii respectivi) între limbaj ca obiect al cunoașterii – (engl. *object of cognition*), adică ca *realitate ontică*, pe de o parte, și limbaj ca obiect al științei (engl. *object of science*), adică ca *realitate gnoseologică* (firește, profilul și conținutul limbajului ca realitate în gnoseologie sînt determinate și¹⁴ de configurația și conținutul obiectiv al limbajului, adică în ipostaza sa de realitate ontică)¹⁵.

---

¹³Să luăm aminte și de tranșanta afirmație a prof. E. Coșeriu: „lingviștii mai buni sînt cei care au o cultură mai vastă decît numai cultura lingvistică” [Coșeriu 1996: 148].

¹⁴Am accentuat **și**, deoarece, așa cum vom ilustra și în continuare, la determinarea „granițelor” unui obiect (ca realitate gnoseologică) un rol deosebit îi revine și punctului de vedere al cercetătorului.

¹⁵Distincția în cauză are o exprimare terminologică limpede, de exemplu, în limba rusă: limbajul *как объект познания*, adică „ca fenomen al cunoașterii” și limbajul *как предмет познания*, adică „ca temă a cunoașterii”.

3.7. Abordînd problema diversităţii „lingvisticilor” enumerate, menţionăm că lingvistica ca un obiect de cercetare m u l t i d i s c i p l i n a r – limbajul natural – care nu numai că generează, dar şi justifică fluctuaţiile privind afît conturarea strictă a limitelor domeniului respectiv de investigaţie, cît şi precizarea rigidă a „specialităţii” cercetătorului, deoarece adesea avem a face cu domenii interconectate, cu preocupări similare, cu fenomene adiacente, cu suprapunere de metode, cu realităţi izomorfe, cu viziuni în tangenţă, cu interferenţă de obiective etc. „În rezolvarea problemelor de traducere automată, – constată T. Slama-Cazacu, – LA (lingvistica aplicată – Gh. P.) nu poate face abstracţie de cibernetică, de matematică, de tehnică, de programare etc. iar în studiul şi terapeutica afaziei este greu de decis uneori dacă medicul «face» LA sau lingvistul specialist «face» neurologie” [Slama-Cazacu, 20].

3.8. Diversitatea actuală a „lingvisticilor” şi, implicit, a obiectelor lor specifice de studiu, impusă şi motivată de necesităţi gnoseologice, e rodul firesc al evoluţiei unei singure ştiinţe – a *lingvisticii*. Şi e cît se poate de firesc ca această „unitate în diversitate” să se afle deja în stare „latentă”, posibil, sub semnul, contestărilor, paradoxurilor, rivalităţilor, polemicilor etc., conţinînd, aşadar, germenii unei „unităţi în diversitate” calitativ noi.

Într-un cuvînt, lingvistica – ca ştiinţă integrală – e permanent într-o stare de repaus iluzoriu – stare justificată de „natura complexă şi contradictorie a limbajului – fenomen în acelaşi timp concret şi abstract, alcătuiind un sistem, adică un inventar de unităţi cu relaţiile dintre ele, produs colectiv şi manifestare individuală, trăsătură de unire între grupuri şi de diferenţă între indivizi, existînd numai în şi prin oameni, dar guvernat de legi proprii, specific lingvistice” [Wald, 48-49]. Din acest motiv, considerăm nejustificate acuzele aduse lui F. de Saussure care a afirmat că „obiectul nu precede punctul de vedere, dar s-ar spune că punctul de vedere este acela ce creează obiectul” [Saussure, 35]. Într-adevăr, limbajul uman „precede punctul de vedere” doar în calitatea sa de realitate ontică, dar îl succed în calitatea sa de realitate gnoseologică: anume cercetătorul-lingvist schiţează contururile limbajului ca obiect epistemologic (surprins în diversele lui ipostaze: structurală, funcţională, sistemică, imanentistă, formal, comunicativă, pragmatică, creativă, descriptivistă etc.) pe fundalul limbajului ca obiect ontologic.

Cu alte cuvinte, tocmai „diversitatea concepţiilor determină selecţia şi organizarea *obiectului* lingvisticii în cadrul domeniului global care e „limbajul”, punctul de plecare în studierea acestui fenomen, precum şi ierarhia disciplinelor lingvistice particulare” [Coşeriu 2000: 87].

TEMA nr. 3

LIMBA NAȚIONALĂ ÎN CONDIȚIILE ACTUALE (3 ORE)

1. Limba română în contextul glotic european

2. Relația identitate națională – integrare europeană din perspectiva coșeriană

Bibliografie

Coșeriu 1994:

Coșeriu 1997: 84-90;

Vintilă-Rădulescu, 103-112; 273-286

1. Limba română în contextul glotic european

1.1. Luarea în discuție a diverselor aspecte ce țin de titlul problemei ne îndeamnă să amintim, mai întâi, de prezența, am zice, chiar abundentă – încă din cele mai vechi timpuri – pe paginile literaturii (și nu numai) de specialitate a unor afirmații care pe unii îi pot entuziasma, iar pe alții îi pot contraria sau, în cel mai bun caz, îi pot pune pe gânduri. De exemplu, M. Lomonosov susținea că prin intermediul limbii spaniole poți vorbi „în mod cuviincios cu dumnezeu”, al limbii germane – „cu dușmanul”, al limbii franceze – „cu prietenii”, al limbii italiene – „cu sexul feminin” și doar prin intermediul limbii ruse poți să vorbești „cu toți laolaltă”. Nu mai puțin tranșantă era și eroina din povestirea „Tina” a lui A. Cehov: „Limba germană este cabalină, cea engleză – mai nătîngă nici că să-ți imaginezi: *faiti-fiti-fiuiti!* Italiana este plăcută numai cînd o vorbești încet, iar dacă asculți o gură-spartă italiană capeți același jargon evreiesc. Dar polonezii? Doamne ferește! Nu e nimic mai respingător decît limba!”.

Judecînd lucrurile prin absurditate și, ipotetic, dînd credibilitate afirmațiilor invocate, poți oare să nu-ți manifesti deschis afecțiunea, de exemplu, față de limba rusă sau repulsia, de exemplu, față de limba engleză sau cea italiană!

1.2. Ne grăbim însă să calmăm spiritele (firește, pe cele care s-au agitat), întrucît, înainte de a ne entuziasma sau de a ne îndispune, trebuie, mai întâi, să pornim de la suportul ce l-a determinat pe reputatul savant sau pe eroina cunoscutului scriitor să constate niște realități care pot, la o adică, să ne șocheze. Doar e în firea lucrurilor ca un vorbitor (implicit un cercetător) să vorbească despre limba sa interesat, entuziasmat, patetic, ahtiat și doar rar vorbitor (implicit, cercetător) se va încumeta să vorbească despre limba sa detașat, sceptic, imparțial”.

În același timp, cutare sau cutare afirmație nu trebuie să ne șocheze sau să ne contrarieze, deoarece punctele de vedere din care poate fi examinat limbajul uman sînt, după cum se știe, diverse. Și, în asemenea situații, im-

portant e să adoptăm o atitudine antidogmatică față de punctul de vedere respectiv. Iar antidogmatismul, e ferm convins E. Coșeriu, implică „și faptul că se acceptă și alte perspective, și orice perspectivă este o perspectivă limitată, o perspectivă pentru o anumită contingență, și că, deci, perspectivele sînt multiple și trebuie să le considerăm pe toate, dacă vrem să facem, de exemplu, o istorie a culturii sau o știință a culturii (or lingvistica e o știință a culturii – Gh. P.), o descriere a unei culturi în anumite momente determinate” [Coșeriu 1994: 176]. Lesne putem deduce că evaluarea importanței „atributelor” unei limbi, precum și a cantității lor e în funcție de perspectivele examinării ei, de intenția și predilecția cercetătorului etc. Așadar, unul și același „atribut” al limbii respective poate fi ridicat de un cercetător la rang de trăsătură pertinentă sau, dimpotrivă, poate fi contestat / minimalizat de alt cercetător.

1.3. Firește, „pușculița” atributelor unei sau altei limbi poate capătă, în prezent, noi contururi, deoarece realiile actuale sînt de altă natură, determinate, în principiu, de procesul pluridimensional al integrării europene (sau europeanizării), proces care duce la desființarea frontierelor teritoriale, amalgamarea specificităților, atenuarea trăsăturilor pertinente, creșterea în intensitate a resentimentelor, tensionarea dedublării culturale, accentuarea duplicității. Cu alte cuvinte, dorim sau nu dorim, dar fiecă țară, devenind membru al Uniunii Europene, își semnează din start sentința, întrucît integrare europeană înseamnă nu numai deplasare fără pașaport prin toată Europa, sursă de ajutor financiar sau angajare la lucru în țara care dorești, dar și renunțare – de voie, de nevoie – la „ceva” din suveranitate, din identitate, din specific. Iar acest „ceva”, în funcție de anumiți factori (potențialul economic, gradul de pregătire pentru a face concurență, abilitatea de a-ți exploata atuurile și privilegiile etc.), poate lua dimensiuni greu de imaginat. Într-un cuvînt, procesul omogenizării masive și ireversibile a comunităților identitare naționale este, inevitabil, un proces care va afecta considerabil, în primul rînd, spațiul glotic european.

1.4. Nu intenționăm să cobim, dar sîntem tentați să credem că în actualele și viitoarele „State Unite ale Europei” relațiile dintre limbile statelor respective au șanse reale de a fi nu mai puțin tensionate decît cele care există, actualmente, între limbile din cadrul unui stat pluriglotic. Nu în zadar, în prezent, se vorbește tot mai frecvent de o „eurofobie”, de o „furoare anti-europeană”, fenomen care, după convingerea jurnalistului german D. Wild, ia amploare în urma „fricii nemotivate (*sic!* – Gh. P.) de a pierde identitatea sa” [Wild, 37]. „În cazul acesta, imediat, după mulți ani de integrare economică, opinează cunoscutul jurnalist, danezii și nemții, francezii și englezii și-au amintit de «identitatea» lor și au început a se lupta, ca și Laokoon, cu

pitonul lacom al Bruxellesului care, chipurile, vrea să le înghită” [*ibidem*]. Insuflă optimism această constatare ușor zeflemistă a lui D. Wild, dar, cu regret, e greu să ne imaginăm în ce măsură această constatare are reală acoperire factologică.

În legătură cu problematica abordată, putem aminti nu atât de „frica nemotivată” (deci e „frică” totuși!), cât de neliniștea justificată a vorbitorilor / cercetătorilor referitoare la poziția limbii sale în decorul glotic contemporan. Nu intenționăm a dramatiza situația ce urmează, cu certitudine, a se contura, dar trebuie să recunoaștem că, din expectativă, vom fi martori când fiecare țară – devenită membră a UE – va încerca pe toate căile să tragă spuza pe ... limba sa. Era și de așteptat, în acest sens, ca reacțiile lingviștilor să nu se lase mult așteptate. De exemplu, prof. bucureștean M. Zamfir, pronunțându-se pe marginea acestui subiect, consideră că în situația când vorbim de locul limbii române în cultura contemporană, „sîntem grevați de două opțiuni aparent contrare, dar care rezultă din același complex de inferioritate: pe de o parte, ni se pare că limba noastră s-ar afla în dificultate de a fi cunoscută, vorbită, manifestată, scrisă; pe de altă parte, mai ales intelectualii români – și nu mă refer la intelectualii români care suferă direct (cum este cazul celor din Basarabia), ci la intelectualii bucureșteni, care au un complex de aceeași natură, manifestat însă cu semn contrar, consideră că bogăția extraordinară a culturii, a literaturii pe care o scriu ei, de exemplu, rămîne, din păcate, necunoscută, doar pentru că limba noastră nu ar fi suficient de «internatționalizată»” [Zamfir, 29]. Rezonabil ar fi ca această stare de neliniște să-i obsedeze pe toți vorbitorii de limbă română dacă doresc cu adevărat să se opună fenomenului de „glotologie, lingvicid sau canibalism lingvistic” [Vintilă-Rădulescu, 274].

1.5. După cum se știe, prof. E. Coșeriu, pronunțându-se pe marginea „aplicării unor criterii raționale și justificate” privind relațiile dintre limbi, a insistat asupra a două distincții de bază: „Pe de o parte, trebuie să distingem tipurile de atitudini politice («colective») cu privire la propria noastră limbă și la relațiile ei cu alte limbi; pe de altă parte, trebuie să distingem «direcțiile» relațiilor interlingvistice și ale comportamentului respectiv în țările sau statele plurilingvistice” [Coșeriu 1997: 86]. Plecînd de la aceste două direcții, Maestrul, în studiul menționat, evidențiază trei atitudini politice tipice: a) naționalismul lingvistic „sănătos” (atitudinea celor care apără și afirmă interesele și drepturile propriei lor limbi, fără însă să lezeze interesele vorbitorilor de altă limbă); b) șovinismul lingvistic (atitudinea celor care pretind să impună limba majorității); c) imperialismul și colonialismul lingvistic (atitudinea celor care vor să impună limba țării lor și coloniilor sau țărilor cucerite sau dominate, în care sînt majoritare alte limbi). Trebuie să menționăm că

aceste trei atitudini (în special, primele două) au toate premisele de a se manifesta și în viitorul „stat al statelor”, întrucât, în pofida aluziilor și/sau a declarațiilor precum că în uniunea supranațional-statală „identitatea unor limbi aparte, ca o anume totalitate de particularități distinctve, în nici un caz nu va fi atenuată sau nivelată în mod intenționat” [Домашнев, 6]. Totuși, în virtutea unor considerente de ordin pragmatic, problema unor limbi sau a unei limbi de comunicare „intereuropeană” va deveni una de actualitate. Așadar, „lupta pentru existență” ce se duce, la moment, între limbile din cadrul unei țări europene⁴ va căpăta o nouă amploare în viitoarea Europă, întrucât această „luptă” se va extinde simțitor pe seama rivalităților dintre limbile din cadrul întregului spațiu european (mai trebuie luat în calcul și faptul că în această „luptă” se mai pot antrena și statele din Europa răsăriteană, care, de asemenea, rîvnesc să adere la Europa „integrată”).

1.6. Cum se va simți limba română în polifonia glotică europeană? În ce măsură este ea pregătită pentru un eventual „război al limbilor”? Fără îndoială, se va simți comod și va fi pregătită pentru un atare „război”, numai dacă atât atitudinea românilor, cât și a celorlalte etnii europene va fi una „sănătoasă”, adică una care „apără și afirmă interesele și drepturile” proprii limbi [Coșeriu 1997: 86]. În același timp, ne îndeamnă Magistrul, trebuie să renunțăm, pe de o parte, la „atitudinea așa-zis pozitivă excesivă, care consideră valorile românești (*mutatis mutandis*, franceze, engleze, germane, daneze etc. – Gh. P.) ca valori absolute și le consideră la același nivel pe toate”, iar, pe de altă parte, la „atitudinea hipercritică privitor la tot ce este românesc (*mutatis mutandis* – francez, englez, german, danez etc. – Gh. P.)” [Coșeriu 2006: 88].

1.6.1. În ceea ce privește prima atitudine, nu e cazul deci să „ne batem cu pumnul în piept”, vociferînd cu și fără ocazie, de exemplu, (a) că Eugeniu Coșeriu e „cel mai mare lingvist al nostru din toate timpurile”; (b) că „limba română e cea mai interesantă limbă din Europa” (pentru că această constatare aparține finlandezului Rene Paul Kiparsky); (c) că limba română e „al patrulea picior al unei mese” (pentru că această constatare aparține suedezului Alf Lombard). În asemenea situații, cel mai cumpătat ar fi (a) să-l lăsăm „pe Coșeriu însuși să ne dezvăluie ceva, fiindcă, în scrierile sale, el s-a condus după principiul lui Platon: «să spui lucrurile așa cum sînt»” și, în general, există „nume în cultura lumii, care nu au nevoie de atribute superlative” [Fassel, 109]; (b) să dezvăluim, sub diverse aspecte, individualitatea, specificitatea limbii române în raport cu alte limbi europene; (c) să renunțăm la „elogierea” limbii române dintr-o singură perspectivă, dintr-un anumit punct de vedere, întrucât aceasta este, așa sau altfel, o limitare: orice perspectivă, insista E. Coșeriu, „este totdeauna parțială” și duce inevitabil la pierderea

din vedere a celorlalte perspective [Coșeriu 2001]. Cu alte cuvinte, se cere din partea noastră nu numai să cunoaștem „scara valorilor”, dar, cu simț critic, și să valorificăm și să extindem pe toate căile potențialul nostru național, întrucît „singura posibilitate de a afirma cultura noastră e tocmai aceea de a-i lărgi orizonturile și de a nu ne limita la lucrurile noastre” [Coșeriu 1999: 24]. Mai mult decît atît: „dacă oamenii de știință nu mai fac decît apărarea limbii române, rămînem, dintr-un punct de vedere, pe loc” [Coșeriu 2006: 9].

1.6.2. Referitor la atitudinea hipercritică, trebuie să menționăm că ea poate aprofunda și mai mult complexul de inferioritate *ca români*, inclusiv *ca vorbitori de limba română*. În plus, o atare atitudine, afară de faptul că „produce o umilire în fața Occidentului, o umilire lipsită, și ea, de critică”, determină respingerea „fără drept de apel” a valorilor noastre românești care pot fi, „realmente, superioare” valorilor de pe aiurea [*ibidem*]. E hazardant să afirmi, de exemplu ca Alex. Ștefanescu, că „limba română va dispărea în patruzeci-cincizeci de ani” [*Ziua literară*, 14 septembrie 2003], după cum nu e mai puțin ridicol, pur și simplu, ca „să fii apreciat și în România” doar numai „după ce ai fost recunoscut în străinătate” [Coșeriu 2001].

1.6.3. Așadar, apare întrebarea firească: menținîndu-ne în limitele naționalismului lingvistic „sănătos”, avem noi, românii (*mutatis mutandis*, francezii, englezii, germanii, danezii etc.), pe de o parte, pregătirea respectivă pentru a depăși „această neîncredere care caracterizează cultura românească cu privire la realizările românilor” [*ibidem*], iar, pe de altă parte, curajul de a da Cezarului ce e a Cezarului (indiferent de faptul că ne referim la cultura românească, franceză, germană, daneză etc. sau la cea retoromană, bască, catalană etc.)? Firește, intuim răspunsul pozitiv, dar ceea ce ar fi necesar, la moment, „înainte de toate, ar fi o educație (prin școală și mass-media) în alt spirit, al unei conștiințe identitare centrate pe demnitatea de român, fără a ne ascunde nouă înșine păcatele, relele, minusurile, însă opunîndu-le acestora calitățile reale românești, valorile noastre, modelele de reușită în planul creativității intelectuale, în științe, în tehnică, în domeniile culturii” [Crețu, 26].

1.7. Preocupat fiind de pericolul care amenința limbile naționale din ex-U.R.S.S., poetul daghestan Rasul Gamzatov veni cu povața rugătoare: „Pentru mine limbile naționale sînt ca stelele pe cer. N-aș vrea ca toate aceste stele să se contopească într-o singură stea: ele ar ocupa jumătatea cerului. Pentru aceasta avem soarele. Dar lasă să strălucească și stelele. Fiecare om trebuie să-și aibă steaua sa”.

Parafrazînd spusele celebrului poet, venim și noi cu îndemnul ca în actualul și viitorul peisaj glotic european să protejăm și să favorizăm „strălucirea” stelelor, iar „funcția soarelui” să-i revină în exclusivitate naționali-

mului lingvistic sănătos. Numai în felul acesta îi va fi asigurată și limbii române difuzarea ei progresivă, iar – de această dată, mi se strânge inima – asimilarea (aculturația) ei va fi „rezultatul unei alegeri libere” și „în nici un caz forțată sau indusă” [Declarația., 118].

2. Relația identitate națională-integrare europeană din perspectiva coșeriană¹

2.1. Trebuie să recunoaștem din start că relația *identitate națională-integrare europeană* e o relație ce poate fi interpretată, în funcție de intenția și viziunea cercetătorului, fie ca una susceptibilă de o abordare lesnicioasă (or, la o adică, e limpede pentru toată lumea în ce constă esența acestor două noțiuni), fie ca una susceptibilă de o abordare anevoioasă (or în situația relației în cauză avem a face cu un fenomen cu diverse manifestări – chiar și dintre cele mai imprevizibile). Altfel zis, relația în discuție poate servi drept teren favorabil atât pentru aventurare în speculație, atenționare la uniformizare, alertare la asimilare, prevenire la „devorare” a tot ce e străin, afirmare numai prin „alții”, cât și pentru îndemn la valoarea universalității, înduplecare la cuviinciozitate, demaraj la autodepășire etc. Această constatare conduce la ideea că, vorbind de esența limbajului, noi, în realitate, vorbim de implicațiile lui: or limbajul uman nu există „în sine și pentru sine”, iar studierea lui nu este altceva decât reliefaarea acestor implicații. Firește, acest raport conjunctiv dintre esența și implicațiile limbajului, prezentându-se ca atare în plan ontologic, poate fi interpretat într-un „anume” mod în plan gnoseologic.

Această interpretare într-un „anume” mod poate lua însă și o turnură nedorită, acest lucru fiind favorizat, la ora actuală, și de acest proces pluri-dimensional – integrarea europeană (*alias* europenizarea), proces care nu exclude omogenizarea masivă și ireversibilă a comunităților identitare naționale, fenomen care, în ultimă instanță, are șanse reale de a zdruncina spațiul cultural european². Și în această situație – de a fi sau a nu fi³ – colacul de salvare ni-l aruncă (pentru a căta oară?!) inegalabila operă coșeriană.

---

¹Sintagma „identitate națională” acoperă, firește, mai multe identități. În cele ce urmează ne vom referi, preponderent, la identitatea ce se bazează pe unul din cele mai „palpabile” elemente obiective ale ei – limba.

²Vorbind de spațiul cultural, vizăm, în primul rând, spațiul glotic sau, după expresia prof. E. Coșeriu, „sistemul de izoglose” [Coșeriu 1995: 33]: or „limbajul este, pe de o parte, baza culturii, a întregii culturi și, pe de altă parte, este o formă a culturii” [Coșeriu 1996: 102]; „<...> lingvistica nu e, în realitate, posibilă decât în cadrul științelor culturii” [*ibidem*, 148].

2.2. După cum se știe, integrarea europeană presupune o anume mobilitate economică, politică, științifică, etnică, culturală etc., iar aceasta se efectuează, de regulă, prin transfer, împrumut, impact, partaj, simbioză, imixtiune etc. S-ar părea că lucrurile pot derula anevoios sau în general n-au sorți de izbândă la nivel de economie sau de politică, sau de ideologie etc., dar la nivel de cultură sîntem într-o situație privilegiată: or, conform preceptului coșerian, cultura este universală, deci implicit și „europeană”, iar specificul ei național e inevitabil „prin subiect, nu prin obiect” [Coșeriu 1994: 176]. Așa se prezintă lucrurile doar în aparență, deoarece, în realitate, în virtutea specificului național care „e cu totul inevitabil prin subiect” și a antidogmatismului, adică a „multiplicității de perspective” [*ibidem*], din care poate fi abordat un obiect (în cazul dat, limbajul uman), șansele de a da în bară sînt imense și incomparabile și la nivel de cultură. Se explică acest fapt prin următoarele: spre deosebire de alte tipuri de integrare europeană, cea culturală (implicit lingvală și/sau lingvistică) – la rang atît de obiect, cît și de știință – nu se poate realiza prin mișcarea pe căi bătătorite, prin acceptarea nediferențiată a tot ce nu e „al nostru”, prin consimțirea de concesi, denunțări sau negocieri, prin imitarea fidelă a tot ce e european. Cu alte cuvinte, în substanță de cultură și, mai ales, de științe ale culturii „trebuie să cum-pănim lucrurile și să nu facem numai ceea ce se face altundeva, fiindcă se face altundeva și, în consecință, trebuie să fie, fără îndoială, ceva important, care trebuie neapărat urmat” [*ibidem*, 178].

2.3. Soluția pentru a rezista la „seducția” europeană în detrimentul identității naționale o găsim, de asemenea, în opera coșeriană, în special, în două, cel puțin, din cele cinci principii cunoscute ale lingvisticii ca știință a culturii – principiul obiectivității și principiul tradiției.

2.3.1. Astfel, conform principiului obiectivității, „orice știință prezintă sau tinde să prezinte obiectul în obiectivitatea sa, așa cum este el ca *obiect*” [Coșeriu 1992a: 5]. Cu alte cuvinte, colaborarea și interinfluența științifică (inclusiv filologică), pe care o reclamă integrarea europeană, nu trebuie să determine atribuirea fenomenului glotic „național” categoriei sau caracteristici impropriei, „europene” (respectiv, franceze, engleze, germane etc.) și, în ultimă instanță, ar trebui, vorba prof. E. Coșeriu, să ne „deranjeze spiritual” această viziune „lipsită de critică, această acceptare a modelelor străine” [Coșeriu 1994: 177-178]. În legătură cu acest principiu, trebuie să recu-

---

³Întrebarea hamletiană „a fi sau a nu fi” în spațiul european a apărut în baza experienței amare cu referire la „homo novus”, la „homo sovieticus”, la „comunitatea unică de popor sovietic”, la „marea limbă rusă”, la „viza mea de reședință este Uniunea Sovietică”, la „poporul rus ca cea mai de seamă nație” ș.a.

noaștem, că lingvistica românească are restanțe, cel puțin, la nivel de studii aparte, iar proporțiile pe care le poate lua „deranjul spiritual” pe seama patimii de „acceptare a modelelor străine” pot crește simțitor pe măsura realizării integrării europene⁴.

2.3.2. Nimeni nu va contesta adevărul că, pe „piața” integrării europene, cantitatea „cererilor” atît pentru limba română, cît și pentru lingvistica românească se află în dependență totală de „ofertele” limbii române, respectiv, ale lingvisticii românești. Firește, în procesul acestei integrări, se profilează evident rolul specialiștilor: or limba română ca atare nu poate prin sine să-și facă reclamă, în schimb ea poate furniza generos argumente vorbitorilor, inclusiv specialiștilor, pentru ca aceștia să vină cu „oferte” rezonabile. Și, în legătură cu aspectul în discuție, de ce nu am urma gestul prof. E. Coșeriu: „de cîte ori vorbesc în străinătate, mă refer nu numai la limba română – care este o formă culturală de interes extraordinar (cineva, un savant finlandez, Kiparsky, spunea că e limba cea mai interesantă din Europa) – mă refer nu numai la limba română, ci și la toate realizările culturale românești <...> mai ales în trei domenii, și anume în domeniile literaturii, lingvisticii și istoriei” [Coșeriu 1992b: 127]. În acest context, importanța principiului al doilea invocat este incontestabilă: el ne poate ajuta să ne menținem, concomitent, atît în limitele „naționalului”, cît și ale „europenismului”. Astfel, pornind de la postulatul că „limba este mai întîi de toate tradiție, iar noutatea este uneori primul fapt de limbă revoluționar în cadrul tradiției” [Coșeriu 1992a: 8], Magistrul îndeamnă România „de a-și regăsi tradiția <...> care era deja o tradiție europeană, dar care trebuie făcută mai europeană și mai critică” [Coșeriu 1994: 180], iar contactul „cu cultura engleză și cu cultura italiană (după părerea lui E. Coșeriu, anume Anglia și Italia sînt «cu mai multă conștiință critică în Europa» – Gh. P.) i-ar face poate pe români mai sceptici, și poate mai puțin admiratori ai propriei lor conștiințe personale” [*ibidem*]. Să recunoaștem: e o constatare ce ne provoacă, oximoronic vorbind, o senzație de plăcută, dar și de instructivă înțepătură!

2.4. Subiectul în discuție implică și examinarea raporturilor ce vizează legătura dintre cercetător, pe de o parte, și genul chestiunilor abordate (naționale, ne-naționale, europene sau globale), pe de altă parte.

---

⁴Pot fi aduse suficiente probe în acest sens. Astfel, prof. E. Coșeriu vorbește în genere de modelele „mai ales franceze”; noi am putea aminti de cele rusești. Iată un exemplu concludent: pornind de la clasificarea frazeologismelor rusești în patru tipuri, nu puțini lingviști din Republica Moldova au încercat să găsească cu orice preț aceste patru tipuri și în inventarul frazeologic românesc.

Se vehiculează, de exemplu, ideea că, pentru un debutant în știință, e mai convenabil a se ocupa de chestiunile „locale”, iar, cu timpul, pe măsura acumulării unei anumite experiențe în domeniu, poate să se încumete a aborda și probleme „europene”, „globale”. În asemenea caz, se uită adevărul că ne putem ocupa „de obiectele noastre, fiindcă le cunoaștem mai bine, însă fiecare obiect pe care îl considerăm, chiar dacă este un obiect local, trebuie văzut totdeauna în perspectiva universalității” [*ibidem*, 176]. Altfel zis, parafrazând cuvintele prof. E. Coșeriu⁵, poți rămîne „spiritual” în românistică, dar, mișcîndu-te pe axa verticală, urci deasupra românisticii ca să poți îmbrățișa cît mai multă lingvistică (implicit europeanistică). Aceasta nu înseamnă însă că, studiind un fenomen de limbă „național”, trebuie să ne facem a nu vedea „specificul” lui. Mai mult chiar: în intenția sa de a reliefa acest specific și de a se convinge în plus de autenticitatea specificității, lingvistul e pus în situația de a „survola” alte teritorii: el „filtrează” fenomenul glotic național prin „dispozitivul” european, american, african etc., conturîndu-l, în felul acesta, pe fundalul universalității. În subsidiar, am mai putea adăuga că lui E. Coșeriu i-a fost „și ușor” să ajungă în elita lingvisticii universale contemporane tocmai datorită faptului că n-a pretins să se afirme „într-un domeniu de cultură specifică, ci într-un domeniu universal”, în care originea sa din România „nu numai că nu era o povară sau o piedică, ci dimpotrivă, era ceva în plus, era un bagaj de cunoștințe în plus” pe care îl avea [Coșeriu 1992b: 127].

În general, perspectiva universalității nu trebuie să ne pună în gardă, deoarece „știința oricum e universală în fiecare caz – chiar dacă te-ai ocupa de detalii, de lucrurile cele mai particulare –, fiindcă e vorba de universalitatea lucrurilor ca atare” [Coșeriu 1992a: 5]. Reiese, așadar, că raportul, de exemplu, dintre românistică, pe de o parte, și albanistică sau balcanistică, sau europeanistică, pe de altă parte, e unul de incluziune, conjunctiv (nu de excludere, disjunctiv). Cu alte cuvinte, „e foarte important tot ce e al nostru, însă ceea ce este și al altora este încă mai important pentru că este încă mai al nostru” [Coșeriu 1996b: 3].

2.5. În același timp, se mai fac auzite afirmații de tipul că în studiile de lingvistică națională drept punct de orientare ne poate servi lingvistica din acea sau altă țară sau că romanistul, ocupîndu-se de stilistica germană, e puțin probabil să propună niște soluții mai plauzibile decît germanistul. Se

---

⁵ „<...> eu am rămas spiritual aici, și m-am mișcat pe axa verticală, eu urcîndu-mă deasupra Mihăilenilor ca să pot îmbrățișa cît mai multă lume, fără să plec” [Coșeriu 1998: 56].

pledează, așadar, într-un caz, pentru dibuirea valorilor străine, iar în alt caz, pentru retragerea în turnul de fildeș. Ambele aceste pseudopledoarii sînt vulnerabile în anumite puncte, pentru că, în realitate, lucrurile se prezintă puțin în alt mod. Astfel, dacă cineva are ca „punct de orientare” acea sau altă cultură, reiese că această cultură îl interesează ca măsură sau ca nivel „de ajuns pentru cultura românească” [Coșeriu 1992b: 127] și trebuie să încerce un sentiment de bucurie efectiv nu atît pentru realizările altor națiuni, cît pentru „tot ceea ce e realizare de valoare universală în cultura românească” [ibidem]. Mai mult chiar: în situația cînd ești apreciat „pe același plan internațional”, vorba prof. E. Coșeriu, te simți mișcat „ca român, ca reprezentant al poporului român <...> și-ți vine să spui, vorba cronicarului, «Nasc și la Moldova oameni»” [ibidem]. Cu referire la retragerea în turnul tău de fildeș, la replierea în „sînul” neamului”, la „legătura cu spațiul afectiv – spiritual – geografic”, nu trebuie să avem „niciun fel de mărginire” [ibidem]: deci nu trebuie să fim timorați, avînd complexul Europei. „În România și, în parte, și în alte țări, concluzionează E. Coșeriu, există acest complex de inferioritate (deci, «Dacă e francez, trebuie să fie și bun sau dacă scrie în franțuzește, trebuie să fie măsura tuturor lucrurilor!»)” [Coșeriu 1994: 178]. Se trece cu vederea, în felul acesta, peste preceptul că „o cultură matură pretinde la fiecare pas să fie ea însăși măsura lucrurilor, ceea ce nu înseamnă că trebuie să respingem orice altă formă de cultură” [ibidem]. Lesne se poate observa că, atenționîndu-ne asupra posibilității de a aluneca pe panta subaprecierii sau discriminării altor tipuri de cultură, regretatul Magistru ne sugerează transparent că la înălțarea piramidei spațiului cultural – în cazul nostru, european – trebuie să-și aducă contribuția orice comunitate identitară.

2.6. E de la sine înțeles că prof. E. Coșeriu n-a luat în discuție, în mod special, „relația” la care ne-am referit, dar ne-am putut convinge, în același timp, că opera sa ne furnizează suficiente gînduri și sugestii privind natura și esența unei atare relații. Ținem să menționăm, totodată, că, lăsîndu-ne ca moștenire o operă care, după profunda constatare a prof. M. Borcilă, „a învins veacurile” [Borcilă 2003b: 11], noi, și de azi înainte, în neliniștea pentru eventualele afectări de diversă natură în materie nu numai de cultură, vom găsi un sprijin de nădejde în această operă.

B. Seminare

Tema nr. 1. Definițiile „limbii” – 4 ore

1. Ipostazele limbii

- 1.1. Limba ca modalitate de a vorbi**
- 1.2. Limba ca știință de a vorbi**
- 1.3. Limba ca obiect**
- 1.4. Limba ca fapt social**
- 1.5. Limba ca fapt istoric**

2. Comunicarea lingvistică

3. Funcțiile limbajului

Bibliografie

Coșeriu 2009: 417;
Borchin 2005, 13-43;
Bougnoux, 23-78;
Irimia, 124-162;
Munteanu 2005: 197-201;
Tratat, 165-181;
Аврорин, 33-53;
Лайонз 2010, 13-17.

Tema nr. 2. Relațiile lingvisticii cu alte științe – 2 ore

- 1. Din trecutul relațiilor lingvisticii cu alte științe**
- 2. Din prezentul relațiilor lingvisticii cu alte științe**
- 3. Din viitorul relațiilor lingvisticii cu alte științe**

Bibliografie

Borchin, 208-258;
Irimia 2011: 37-42;
Munteanu 2005: 25-34;
Stati 1973: 9-11;
Алефиренко, 107-314.

C. Lucrul individual

Limba și alte sisteme semiotice – 10 ore

- 1. Noțiunea de semn**
- 2. Natura semnului lingval și particularitățile lui ontologice**
- 3. Trăsăturile semnelor limbii**
- 4. Relația dintre semn și semnificat**
- 5. Relația dintre semn și semnificant**

- 6. Relația dintre semnificanță și realia desemnată**
- 7. Asimetria semnelor limbii**
- 8. Organizarea multinivelară și principiul economiei**

Bibliografie

Coșeriu 2009: 442;
Irimia 2011: 177-267;
Munteanu 2005: 201-240;
Neț, 31-69;
Tratat, 181-202;
Алефиренко, 107-123;
Даниленко 2010: 19-25;
Общее языкознание 1970: 96-196;
Солнцев 1977: 63-145;
Хроленко *et alii*, 170-179; 330-358.

Stabilitatea și mobilitatea limbii – 10 ore

- 1. Preliminarii**
- 2. Nașterea și moartea limbilor**
- 3. Determinarea stabilității limbii**
- 4. Cauzele schimbărilor lingvare**
  - 4.1. Factori interni**
  - 4.2. Factori externi**
- 5. Progresul în limbă**
- 6. Universalitatea limbii. „Sursele” particularităților universale ale limbii**
- 7. Destinul limbilor naționale**

Bibliografie

Coșeriu 1997;
Coșeriu 2009: 73-112; 317-333; 449; 450
Irimia 2011: 267-297;
Munteanu 2005: 298-319;
Tratat, 297-313; 336-349;
Vintilă-Rădulescu, 19-28; 273-286;
Wald, 1969;
Аврорин, 210-242;
Даль 2009: 443-489;
Общее языкознание 1970: 298-307;
Хроленко *et alii*, 358-362.

Viziunea românească asupra lumii – 8 ore

1. Precizări terminologice și conceptuale
  - 1.1. Tabloul științific al lumii
  - 1.2. Tabloul științific național al lumii
  - 1.3. Tabloul lingval al lumii și limba națională
2. Tabloul lingval al lumii și mentalitatea românească
3. Unele concluzii

Bibliografie

Irimia 2011: 87-104;
Stati 1971: 146-169;
Корнилов, 24-89.

Lingvistica și interdisciplinaritatea – 10 ore

1. Statutul de știință al lingvisticii
2. Limbajul, din perspectivă semiotică
3. Limbajul, din perspectivă filozofică
4. Limbajul, din perspectivă psihologică
5. Limbajul, din perspectivă culturologică
6. Limbajul, din perspectivă matematică

Bibliografie

Borțun, 57-71
Coșeriu, 2009: 424
Irimia 2011: 33-37
Lobiuc, *et alii*, 7-14;
Neț, 13-69;
Tratat, 34-42;
Актуальные проблемы, 59;
Алефиренко, 107-130; 164-200;
Даниленко, 2010: 38-52.
Лайонз, 24-30; 41-49; 269-297;
Маслова, 59-144;
Тимофеева, 10-169.

Tendințe în lingvistica sec. al XXI-lea – 4 ore

1. „Arborescența” lingvisticii
2. Integralismul lingvistic
3. Direcția funcțională
4. Direcția cognitivă
5. Alte orientări

Bibliografie

Frâncu, 5-125;

Borțun, 115-121;

Актуальные проблемы, 224-250.

Referințe bibliografice

- AVRAM, M. Cultivarea limbii și frazeologia. În: *Limba Română*. 1981, nr. 5.
- AVRAM, M. *Gramatica pentru toți*. Ed. a 2-a rev. și ad. București: Ed. Humanitas, 1997.
- BEREJAN, S. Necesitatea delimitării planului gnoseologic de cel ontologic la studierea limbii. În: *Un lingvist pentru secolul XXI*. Ch.: Ed. Știința, 2002.
- BIDU-VRANCEANU, A., CĂLĂRAȘU, Cr. et al. *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*. București: Ed. Științifică, 1997.
- BORCHIN, Mirela-Ioana. *Vademecum în lingvistică*. Timișoara: Ed. EXCELSIOR ART, 2005.
- BORCILĂ, M. Eugeniu Coșeriu și bazele științelor culturale. În: *Revista Academica*. 2001, nr. 7-8, mai-iun.
- BORCILĂ, M. Opera lui Coșeriu a învins deja veacurile. Interviu cu Mircea Borcilă. În: *Contrafort*. 2003, anul X, nr. 10-11.
- BOUGNOUX, D. *Introducere în științele comunicării*. Trad. de Violeta VINTILESCU. Iași: Ed. Polirom, 2000.
- BORȚUN, D. *Semiotică. Limbaj și comunicare*. București: Ed. SNSPA, 2001
- CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gh. *Dicționar de termeni lingvistici*. București : Ed. Teora, 1998.
- COȘERIU, E. (1992a). Principiile lingvisticii ca știință a culturii. În: *An. șt. ale Univ. „Al. I. Cuza” din Iași*. Secția 3. Lingvistică. Iași, T. XXXVII / XXXVIII (1991-19992)
- COȘERIU, E. (1992b). Toate problemele culturii și toate formele ei sînt și ale noastre. În: *Basarabia*, nr. 4.
- COȘERIU, E. Lingvistica: starea ei actuală. În: *Revistă de lingvistică și știință literară*. 1993, nr.1.
- COȘERIU, E. *Prelegeri și conferințe*. În: *Supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”*. Seria A. Lingvistică. Iași, 1994, T. XXXIII, 1992-1993.
- COȘERIU, E. *Introducere în lingvistică*. Cluj: Ed. Echinocțiu, 1995.
- COȘERIU, E. (1997a). *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*. Versiune în lb. rom. de Nicolae SARAMANDU. București: Ed. Enciclopedică.
- COȘERIU, E. (1997b). Alteritate, toleranță și masochism (Dialog cu un elev despre politica și etica lingvistică). În: *Revistă de lingvistică și știință literară*, nr. 3.

COȘERIU, E. „Sunt forțe cărora li se pare că câștigă, dar realitatea arată că ele pierd”. În: *Flux*. 1998, 9 oct.

E. Coșeriu acasă. Interviu cu E. Coșeriu. În: *Sud-Est*. 1998, nr. 3.

COȘERIU, E. Deontologia culturii. În: *Echinocțiu*. 1999, nr. 7-8-9.

COȘERIU, E. *Lecții de lingvistică*. Ch. : Ed. Arc, 2000.

COȘERIU, E. „Numai după ce ai fost recunoscut în străinătate începi să fii apreciat și în România”. În: *Obiectiv*. 2001, 24 oct.

COȘERIU, E. „Trebuie să cunoaștem toată tradiția și să mergem mai departe de tradiția limitată pe care o poate avea cultura unei țări”. În: *Limba Română* (Chișinău). 2006, nr. 10.

COȘERIU, E. *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*. Antologie, argument și note de Dorel FÎNARU. Iași: Ed. Univ. „Al. I. Cuza”. Iași, 2009.

CREȚU, N. „Localismul creator” – generator de valori naționale de audiență universală. În: *Limba și literatura română. Regional – național – universal*. Iași: Casa Ed. Demiurg, 2006.

Dicționarul explicativ al limbii române. Ed. a 4-a. București: Ed. Enciclopedică, 1996.

Declarația universală a drepturilor lingvistice. În: *Altera VI*. 2000, nr. 14.

FASSEL, L. „Există nume în cultura lumii, care nu au nevoie de atribute superlative”. În: *Sud-Est*. 2006, nr. 3.

GIUGLEA-DUMA, E. Locuțiuni verbale românești calchiate după limba turcă. În: *Limba Română*. 1989, nr. 5.

Ființă și limbaj. Interviu cu Eugenio Coseriu. În: *Echinox*. 1996, nr. 10-11-12.

HASDEU, B. P. *Scrieri*. Vol. 9: *Studii de lingvistică și filologie*. Ch.: Ed. Știința, 2012.

IORDAN, I., ROBU, V. *Limba română contemporană*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1978.

IRIMIA, D. Gramatica între teoria limbii și perspectiva didactică. În: *Revistă de lingvistică și știință literară*. 1995, nr. 1.

IRIMIA, D. *Introducere în stilistică*. Iași: Ed. Polirom, 1999.

IRIMIA, D. *Curs de lingvistică generală*. Ed. a 3-a. Ed. îngr., cuv. înainte, note și mic dicț. de aut. citați de Ioan MILICĂ. Postf. de Ilie MOISUC. Iași: Ed. Univ. „Al. I. Cuza”, 2011.

Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat cu Nicolae Saramandu. București: Ed. Fundației Culturale Române, 1996.

- LOBIUC, I., IRINESCU, T. *Epistemologie și metodologie în științele limbajului (pe baza, îndeosebi, a lingvisticii sec. XIX)*. Iași: Casa Ed. Demiurg, 2002.
- MARIN, V. *Schițe de stilistică a limbii moldovenești contemporane*. Ch.: Ed. Lumina, 1975.
- MOESCHLER, J., AUCHLIN, A. *Introducere în lingvistica contemporană*. Trad. din lb. fr.: Liana POP. Cluj: Ed. Echinox, 2005.
- MUNTEANU, Șt. *Introducere în stilistica operei literare*. Timișoara: Ed. de Vest, 1995.
- MUNTEANU, E. *Introducere în lingvistică*. Iași: Ed. Polirom, 2005.
- MUNTEANU, Gr. Problema **terminologiei** în concepția lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu. În: *An. Univ. „Dunărea de Jos” din Galați*, Fasc. XXIV, an. III, nr. 1(3). Galați: Ed. Europlus, 2010.
- NEȚ, Mariana. *Lingvistică generală, semiotică, mentalități. O perspectivă de filozofie a limbajului*. Iași: Ed. Inst. European, 2005.
- NICULESCU, Al. *Individualitatea limbii române între limbile romanice. 3. Noi contribuții*. Cluj-Napoca: Ed. Clusium, 1999.
- PHILIPPIDE, Al. *Principii de istoria limbii*. Iași, 1894.
- POPA, Gh. Permanentă „nevoie de Coșeriu”. În: *Limba Română* (Chișinău). 2007, nr. 1-3.
- SAPIR, Ed. *Selected Writings in Language, Culture and Personality*. Ed. by David G. MANDELBAUM. University of California Press. Berkeley; Los Angeles; London, 1985.
- SAUSSURE, F. de. *Curs de lingvistică generală*. Trad. și cuv. înainte de Irina Izverna TARABAC. Iași: Ed. Polirom, 1998.
- SLAMA-CAZACU, T. „Lingvistică aplicată” și „lingvistică”. În: *Limba și Literatură*. 1978, vol. II.
- STATI, S. *Interferențe lingvistice. Din istoria relațiilor lingvisticii cu alte Științe*. București: Ed. Științifică, 1971.
- STATI, S. *Douăzeci de scrisori despre limbaj*. București: Ed. Științifică, 1973.
- STĂNCIULESCU-CUZA, M. *Dicționar frazeologic italian-român*. București: Ed. Științifică, 1975.
- ȘERBAN, V., EVSEEV, I. *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*. Timișoara: Ed. Facla, 1978.
- Tratat de lingvistică generală*. București: Ed. Academiei, 1971.
- VÂLCU, Dina. *Perspectiva integralistă asupra lingvisticii ca știință a culturii*. În: *Limba Română* (Chișinău). 2008, nr. 5-6.

- VINTILĂ-RĂDULESCU, Ioana. *Sociolingvistică și globalizare*. București: Ed. OSCAR PRINT, 2001.
- WALD, Lucia. *Progresul în limbă. Scurtă istorie a lingvisticii*. București: Ed. Științifică, 1969.
- WALD, Lucia. *Pagini de teorie și istorie a lingvisticii*. București: Ed. ALL, 1998.
- WILD, D. Europa Patria. În: *Der Spiegel*. 1992, 44.
- ZAMFIR, M. Poziția actuală a limbii române în context universal. În: *Limba română azi. Lucrările Conferinței Naționale de Filologie „Limba română azi”*. Ed. a X-a, Iași-Chișinău, 3-7 noiembrie. 2006. Iași: Ed. Univ. „Al. I. Cuza”, 2007.
- ZUGUN, P. *Lexicologia limbii române: prelegeri*. Iași: Ed. Tehnopress, 2000.
- Актуальные проблемы современной лингвистики: Учеб. пособие*. М.: Изд-во Флинта; Наука, 2009.
- АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. *Современные проблемы науки о языке*. Учеб. пособие. М.: Изд-во Флинта; Наука, 2009.
- АХМАНОВА, О. С., МИКАЭЛЯН, Г. Б. К вопросу об упорядочении синтаксической терминологии, употребляемой в школе. În: *Иностр. яз. в шк.* 1958, № 2.
- БЕРНАЛ, Дж. *Науки в истории общества*. М.: Изд-во Просвещение, 1956.
- БУДАГОВ, Р. А. *Язык, история и современность*. М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1971.
- ДАЛЬ, Э. *Возникновение и сохранение языковой сложности*. М.: Изд-во ЛКИ, 2009.
- ДАНИЛЕНКО, В. П. *Общее языкознание и история языкознания: Курс лекций*. М.: Изд-во Флинта; Наука, 2009.
- ДАНИЛЕНКО, В. П. *Введение в языкознание: Курс лекций*. М.: Изд-во Флинта; Наука, 2010.
- ДОМАШНЕВ, А. И. *К проблеме языка общения в объединенной Европе*. În: *Вопросы языкознания*. 1994, № 5.
- ЗОММЕРФЕЛЬД, А. *Пути познания в физики*. М.: Наука, 1973.
- ЛАЙОНЗ, Дж. *Язык и лингвистика: Вводный курс*. М.: Едитория УРСС.
- ЛИХАЧЁВ, Д. С. *Литература – Реальность – Литература*. Л.: Изд-во Наука, 1981.
- КОРНИЛОВ, О. А. *Языковые картины мира как производные национальных менталитетов*. М.: Изд-во КДУ, 2011.

КУБРЯКОВА, Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа). În: *Актуальные проблемы современной лингвистики*. Учеб. пособие. Сост. Л. Н. Чурилина. М.: Изд-во Флинта; Наука, 2009.

МАСЛОВА, В. А. *Лингвокультурология*: Учеб. пособие. М.: Изд. Центр Академия, 2010.

Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. М.: Наука, 1970.

Общее языкознание. Внутренняя структура языка. М.: Наука, 1972.

ПОНОМАРЁВ, Л. И. *Под знаком кванта*. М.: Наука, 1989.

СОЛНЦЕВ, В. М. *Язык как системно-структуральное образование*. М.: Наука, 1977.

ТИМОФЕЕВА, М. К. *Язык с позиций философии, психологии, математики*: Учеб. пособие. М.: Наука, 2009.

ЯСПЕРС, К. *Смысл и назначение истории*. М.: Наука, 1991.